INSTITUTUL DE ISTORIE NAȚIONALĂ „A. D. XENOPOL“—IAȘI

BIBLIOTECA INSTITUTULUI
No. 2

ALEXANDRU V. BOLDUR
Profesor de Istoria Românilor la Universitatea din Iași

Românii şi strămoşii lor
în
Istoria Transnistriei

EDIȚIE ROMÂNEASCĂ,
REVĂZUTĂ ȘI ADĂUGITĂ

BASARABIARHEOLOGICA.
BLOGSPOT.COM

IAȘI
TIPOGRAFIA „LIGA CULTURALĂ“ STR. LĂPUȘNEANU Nr 37
1943

Prefaţă

Cu ocazia împlinirii unui an dela intrarea armatei române în Odesa (16.X.1941—16.X.1942), Direcţiunea Culturii Guvernământului Transnistriei a socotit oportună publicarea în limba rusă, pentru uzul populaţiei locale transnistriene, a micului meu studiu sub titlul „Istoria Transnistriei", Odesa, 1942, pag. 40.

Având în vedere că şi în interiorul ţării se manifestă un interes viu pentru această problemă, am revăzut tot cuprinsul lucrării mele, am completat unele lacune, pe care le-am putut observa, şi mai ales am căutat să prezint într'o expunere mai amănunţită chestiunea strămoşilor noştri Bolohoveni. In această formă nouă şi sub un titlu mai adecvat conţinutului, apare ediţia românească a „Istoriei Transnistriei", lucrarea de faţă, ca o contribuţie ştiinţifică a Institutului de „Istorie Naţională A. D. Xenopol", la lămurirea marilor probleme naţionale ale epocii de răspântie a neamului românesc.

Autorul

Românii şi strămoşii lor în istoria Transnistriei

Noţiuni generale

Regiunea dintre Nistru şi Bug mult timp n'a avut în documente nicio denumire.

De prima dată la jumătatea secolului al XII-lea d. H., în cronicele ruseşti, apare pentru o bucată nord-vestică a ei, numele „Ponizie", adică regiunea de vale, cu oraşul Bacota în frunte, în deosebire de regiunea de deal, care era Galiţia şi aparţinea principilor galiţieni. Cel mai estic hotar al Poniziei era oraşul Uşiţa [1]).

Teritoriul vecin spre Est, până la râul Bug, era denumit „Pobojie", adică regiunea „la Bug" [2]).

Sub Lituanieni, care la sfârşitul secolului al XIV-lea au pus stăpânire pe toată regiunea dintre Bug şi Nistru până la Mare, apare numele de „Podolia". In actul prin care Witold căpăta dela Hadji-Ghirei posesiunile tătăreşti, cuvântul Podolia este întrebuinţat în sensul teritoriului dintre Nistru şi Bug până la Mare, cuprinzând localităţile Cameniţa, Braţlav, Hadjibei şi dincolo de Bug Gercasî [3]).

Dela Lituanieni această denumire a fost împrumutată de

---

1) V. B. Antonovici, *Ocerc istorii velicago cneajestva Litovscago do smerti velicago cneazea Olgerda* („Monografii", t. I, Kiev, 1885), pag. 122; N. F. Sumţov, *Malorusscaia gheograficescaia nomenclatura*, Kiev, 1886, pag. 21.

2) I. Filevicî, *Istoria drevnei Rusi*, vol. I, Varşovia, 1896, pag. 145.

3) *Actî Zapadnoi Rossii*, vol. II, pag. 4. Comp. şi V. B. Antonovici, *op. cit.*, pag. 87 şi 128.

către Polonezi. Cronicarii şi scriitorii poloni din secolul al XVI-lea vorbesc de Podolia în acelaşi sens [1]).

In afară de acest sens general, numele de Podolia se întrebuinţează şi intr'un înţeles mai restrâns. In 1434 Poloni, au rupt din sânul Lituaniei teritoriul ei nord-vestic până la râul Murafa şi l'au denumit „voevodatul Podoliei", pe când Podolia estică, sau Braţlavscina (cu oraşul Braţlav), rămânea în cuprinsul Lituaniei până la „Unia polono-lituaniană" dela Lublin din 1569.

Dela jumătatea secolului al XVI-lea, în opoziţie cu vechea idee a Podoliei întregi (până la Mare), acest nume începe să fie aplicat numai părţii ei de Nord până la linia râurilor Iagorlâc (afluent al Nistrului) şi Codâma (afluent al Bugului). La Sud de această linie până la Mare se întindea „Ucraina Hanului" (tătăresc).

Nici sub Ruşi în secolul al XIX-lea teritoriul nistro-bujan nu prezenta o unitate, fiind divizat între două gubernii: Nordul a întrat în gubernia Podolscaia, iar Sudul în gubernia Hersonscaia.

Cuvântul „Transnistria", pe care îl întrebuinţăm noi, este un cuvânt, ce se întâlneşte uneori în lucrări istorice poloneze pentru a însemna Moldova, şi în această accepţiune el nu este, decât un simplu termen de localizare. Când îl pronunţăm noi, la acest sens al locului (firește în direcţia de Est şi Nord-Est), mai adăogăm şi un altul, anume acela de a însemna continuarea dincolo de Nistru a spaţiului ocupat de Români. Intr'adevăr, se ştie că între Nistru şi Bug se află o populaţie românească destul de numeroasă, care a jucat în istoria acestui teritoriu interfluvial un rol însemnat [2]).

---

1) Stryjkowski, *Kronica Polska, Litewska, Zmudska...*, Warsawa, 1846, vol. II, pag. 7 şi 104 ; I. Bielski, *Kronika Polska*, Cracovia, 1597, pag. 387 ; M. Kromer. *De origine et rebus gestis Polonorum,* Basel, 1555, pag. 348.

2) Se pare că în timpurile mai apropiate de noi primul explorator al lumii româneşti din Transnistria a fost *Theodor T. Burada,* care în călătoriile sale prin guberniile Kameneţ-Podolsc şi Herson, a constatat prezenţa Românilor în Transnistria şi a publicat la Iaşi, în „Arhiva", 1906, rezultatele cercetărilor sale pe teren.

Dar şi mai mult, expansiunea etnică românească nu s'a oprit la Bug. O vedem şi dincolo de acest râu, până la Nipru, precum într'o proporţie mai mică în toate colţurile vastului imperiu rusesc de odinioară, în Crimeia, Caucaz, dincolo de Volga şi în Siberia.

Ne mărginim însă ţinta. Vom supune examinării noastre numai teritoriul dintre Nistru şi Bug, care ne interesează în legătură cu evenimentele zilei, cu războiul nostru din Răsărit şi cu cucerirea de către armata română a teritoriului nistro-bujan.

De unde provine populaţia românească a acestui teritoriu ? Ce împrejurări istorice au creat-o ? Este ea oare o revărsare relativ recentă a maselor româneşti, care nu încăpeau în hotarele înguste între Dunăre, Tisa şi Nistru, sau prezintă un fenomen mai vechiu de aşezări statornice în timpul secolelor ?

Vom răspunde la această serie de întrebări perfect obiectiv pe baza materialului documentar şi a lucrărilor de istorie.

Intrucât acest teritoriu a avut o soartă foarte schimbătoare şi deseori a trecut din mână în mână, sub dominaţiunea politică a diferitelor state, informaţii cu privire la el găsim în lucrările istorice ale tuturor popoarelor inconjurătoare : Ruşi, Ucrainieni, Polonezi, Lituanieni şi Români [1]).

Vom prezenta numai o sinteză generală scurtă, oprindune mai substanţial asupra participării în vieaţa Transnistriei a Românilor şi a strămoşilor lor.

Transnistria a trecut în cursul istoriei sale până în zilele de azi prin dominaţiunea următoarelor popoare :

1. Sciţii şi Geto-Dacii (sec. VII a. H.—sec. I d. H.).
2. Năvălirea diferiţilor barbari (s. II d. H.—$^1/_2$ XII d. H.).
3. Bolohovenii la Nord şi Cumanii la Sud ($^1/_2$ XII—$^1/_2$XIII).
4. Bolohovenii la Nord şi Tătarii la Sud ($^1/_2$ XIII—$^1/_2$ XIV).
5. Lituanienii ($^1/_2$ XIV—$^1/_2$ XV).
6. Polonezii la Nord-Vest şi Lituanienii în restul teritoriului ($^1/_2$ XV—$^1/_2$ XVI).

---

1) V. bibliografia la sfârşitul acestei lucrări.

7. Polonezii şi Lituanienii la Nord şi Tătarii la Sud (½ XVI —XVII).

8. Turcii şi Tătarii (1672—1699).

9. Polonezii la Nord şi Tătarii la Sud (1699—1792).

10. Ruşii (dela 1792 la Sud şi dela 1793 la Nord, până în zilele noastre).

Simplificând această variaţiune de dominaţiuni, le-am putea repartiza în următoarele trei perioade:

1. Perioada veche: sec. al XII-lea a. H.—½ sec. al XII-lea d. H.; începe cu dominaţiunea Sciţilor, se transformă în dominaţiunea Geto-Dacilor şi se termină cu năvălirea barbarilor.
2. Perioada medie: sec. al XII-lea d. H.—½ sec. al XVI-lea; începe cu dominaţiunea Bolohovenilor la Nord şi a Cumanilor şi Tătarilor la Sud şi ajunge la dominaţiunea lituaniană peste tot, căreia la sfârşitul pieroadei i se răpeşte o bucată din Nord-Vest al Transnistriei de către Polonezi.
3. Perioada nouă: ½ sec. al XVI-lea—sec. al XX-lea. In această perioadă domnesc Polonezii la Nord, cu excepţia unei bucăţi mici de timp (1672-1699) în favoarea Turcilor, şi Tătarii la Sud, până la secolul al XIX-lea, dela care porneşte dominaţiunea rusească.

Sau şi mai scurt:

1. Perioada scito-geto-daco-barbară.
2. Perioada bolohoveno-tataro-lituaniană.
3. Perioada polono-tataro-turco-rusească.

Vom proceda la caracterizarea lor. Harta istorică a Transnistriei ne va înlesni urmărirea istoriei ei.

HARTA ISTORICĂ A TRANSNISTRIEI

Hotin
Staroconstantinov
Sluci
Proscurov
Volosovți
Olesov
Golovcinți
Goloscov
Liticev
Litin
Camenița
Studenița
Usița-Nouă
Usița
Verbovet
Bar
Brăilov
Vinița
Moghilev
Volosca
Hurata
Socolet
Nemirov
Braflav
Tomaspol
Tulcin
Gaisin
Nistru
Iampol
Soroca
Cosnița
Balanorca
Ocnița
Cocalnic
Camenca
Vadu-Rașcov
Rașcov
Olgopol
Balta
Bugi
Goloscov
Nistru
Jagorlic
Codâma
Ananiev
Dubăsari
Grigoriopol
Tiraspol
Tiligul
Oceacov
Slobozia
Odesul-Hadjibei
M. NEAGRA

Legendă

- Hotarul Țării Bolohovenilor sec. XII-XIII
- Hotarul Podoliei la incep. sec. XV (1434)
- Hotarul Ucrainei Hanului (între râurile Jagorlîc și Codâma)
- Hotarul republicei autonome moldovinești sovietice.
- Cale ferată

CAP. I:

Perioada veche.

Pe la anul 1.000 a. H., în Transnistria şi dincolo de Bug până la râul Cuban, locuiau Cimmerienii, care e posibil să fi fost Traci şi s'au stabilit în Nordul Mării Negre cu şase sute de ani mai înainte[1]). Acum începe o mare mişcare scitică, atrasă de Marea Neagră. Treptat în timp de trei secole Sciţii reuşesc să silească pe Cimmerieni să se retragă şi să se mute în Asia.

In secolul al VII-lea a. H. îi vedem pe Sciţi stabiliţi în Europa centrală şi de Sud-Est. Ei pun stăpânire pe malul Mării Negre[2]). Insă aceşti barbari, în majoritatea lor de stepă, de origine iraniană, erau foarte toleranţi, ei nu se amestecau în mersul vieţii locale a Geto-Dacilor agricultori. Nu împiedicau deasemenea pe Greci, veniţi să facă comerţ, să-şi stabilească factorii pe ţărmul Mării Negre şi chiar să-şi creeze oraşele lor.

Una din aceste colonii, Olbia, era situată la limanul Niprului pe partea dreaptă a Bugului sudic, la revarsarea lui în liman (în apropiere de satul Parutino, judeţul Oceacov), şi întreţinea întinse legături comerciale cu Sciţii din Ardeal.

Geto-Dacii, care încep să fie cunoscuţi lumii antice

---

1) Vasile Pârvan. *Dacia*. Buc., 1937, pag. 35-35, 41.

2) Herodot *Historiae, IV*. S. M. Seredonin. *Istoricescaia Gheografia*, Petrograd, 1916, pag. 19; A. Boldur, *Contribuţii la Studiul istoriei Românilor*, vol. I, Chişinău, 1937, pag. 31—55; P. Polevoi, *Ocerchi russcoi istorii*, vol. I. S.-Petersburg, 1870, pag. 57—96.

dela părintele istoriei Herodot, deşi erau supuşi Sciţilor, îşi păstrau totuşi obiceiurile şi religia, bazată pe nemurirea sufletului şi pe venerarea zeului Zalmoxis „vindecător“ [1]). Cât de mare era tăria sufletească a acestui popor, se vede din faptul că el a reuşit, la jumătatea secolului al VI-lea a. H., să tracizeze pe Sciţii din Ardeal, care se aflau sub ascultarea regelui scitic Spargapeithes [2]).

In Transnistria domnia atunci regele scitic Ariapeithes. El îşi avea reşedinţa la Olbia.

Intre ambele regate scitice se făcea un comerţ foarte intens. Olbia era situată la începutul marelui drum spre Galiţia şi Ungaria peste Moldova şi Ardeal. Atunci Olbienii nu cunoşteau încă valea Dunării, dar înainte de anul 500 a. H. Ariapeithes a luat în căsătorie pe o femeie greacă din Histria, dela care a avut un fiu numit Scyles [3]).

Din cauza unui accident de frontieră, datorită trădării Ariapeithes a fost ucis de Spargapeithes. Scyles a ocupat locul tatălui. Fiind învăţat de mama sa greceşte şi însuşindu-şi cultura greacă, el începe legături mai întinse cu Histrienii, care erau Tracii elenizaţi, şi astfel se deschide un drum nou pentru întărirea influenţei tracice în Olbia şi Transnistria.

Atunci influenţa greacă se îndindea până în Crimea şi o parte a Caucazului la Mare. In actualul oraş Cherci, în sec. V-lea a. H. apare un stat nou „Imperiul pontic al Bosforului“, care se afla sub influenţa Grecilor şi avea în componenţa sa pe Sciţi, Cimmerieni-Traci, Sindi, Meoţi şi alte elemente etnice [4]).

---

1) V. Pârvan, *Getica*, Buc., 1926, pag. 6 ş. u.

2) V. Pârvan, *Dacia*, pag, 81.

3) *Ibidem*, pag. 91,95.

4) Bibliografia cu privire la Bosforul cimmerian e foarte vastă. Lucrăcrările vechi: A. Aşic. *Bosporscoe ţarstvo s ego paleograficeschimi i nadgrobnîmi pamiatnicami, raspisnâmi vazami, planami, cartami i vidami*, Odesa, 1848 Sabatie. *Kerci i Bosfor. Zameciania o chercenschih drevnostiah i optt hronologhii ţarstva Vosporscago*, S. Petersb, 1851. A. Oreşnicov. *Bosfor Chimmeriischii*, Moscva, 1884 G. Spaschii. *Bosfor Chimmeriischii i ego drevnosti i dostopamiatnosti*, Moscva. 1846. *Lucrările noui:* M. Rostovtzeff, *The Bosporan Kingdom* (*Camridge Ancient History*. vol. III, 1930, pag. 561-589) *şi de acelaşi autor—Ellinstvo i iranstvo na iughe Rosii*, Petersburg, 1918.

In secolul al IV-lea a. H. alături de Olbia, in actuala Basarabie de Sud, în Bugeac aflăm despre activitatea regelui Atheas, iar mai târziu în sec. III apare aci regele Dromihaetes, care activează în oraşul Helis, actuala Chilia[1]).

Pe la sec. al IV-lea a. H. se produce migraţiunea celtică spre Orient. In cursul secolului al III-lea a. H. ei ajung nu numai la Nordul românesc (Moldova şi Basarabia), dar şi în părţile vecine din Ucraina, până în Olbia. Astfel la influenţele anterioare, scitică şi greacă, se adaugă şi influenţa celtică.

Prin urmare, Geto-Dacii în Sciţia mare de atunci prezentau un element de bază, şi desigur se apropia momentul, când ei, prinzând curaj şi organizându-se, trebuiau să refuze ascultare popoarelor suprapuse.

In secolul III—II a. H. Geto-Dacii încep să atace oraşele greceşti dela Pont şi în primul rând Olbia

Marele rege get Buerebista în anul 50 a. H. întemeiază un mare stat geto-dac Dacia, în compunerea căruia au întrat nu numai Moldova şi Muntenia de mai târziu, dar şi teritoriul dintre Bug şi Nistru, inclusiv Olbia. Timp de un secol şi jumătate acest teritoriu se află sub directă dominaţiune geto-dacă.

Dar interesele imperiului roman cereau măsuri de asigurare a păcii la hotarul lui nord-estic. Primul semn al ofensivei romane asupra teritoriului geto-dac are loc în anii 52-53 d. H. Guvernatorul Moesiei Tiberius Plautis Silvanus Aelianus, făcând o expediţie împotriva Sarmaţilor, trece în actuala Basarabie, cucereşte colonia grecească Tiras dela limanul Nistrului, îşi continuă drumul peste Nistru, ocupă Olbia şi ajunge până la Hersones. Tiras a trecut sub regimul roman, iar Olbia şi Hersonesul au acceptat protecţia Romanilor, fără a se supune suveranităţii romane[2]).

După acest preludiu, la începutul sec. al II-lea d. H. împăratul roman Traian cucereşte Dacia (an. 106), formând din ea provincia Dacia şi o adăogire la Moesia Inferior. Intinde-

---

1) Gh. Nastase, *Peuce (Bulet. Societ. R. Române de Geogr.*, vol. 51, pag, 41 ş. u). De acelaşi autor: *Bugeacul în antichitate (Ibidem*, vol. 55, pag 146).

2) V. Pârvan, *Dacia, pag 173.*

rea lor nu depăşea cursul mijlociu al Nistrului. Geţii ce n'au întrat în compunerea acestor provincii, şi-au păstrat independenţa. Dar Romanii ocroteau şi ţinuturile vecine cu Dacia dincolo de Pyretos (Prut) şi Tyras (Nistru), chiar până la Bosforul Cimmerian[1]).

Mărindu-se presiunia Goţilor asupra posesiunilor romane, înpăratul roman Aurelian în an. 271 d. H. părăseşte Dacia. Sub presiunea barbară Olbia dispare de pe faţa pământului.

Prin teritoriul dintre Nistru şi Bug trec hordele năvălitorilor. Goţi, Huni, Avari, Slavi.

Pentru secolul al VI-lea se vorbeşte în izvoarele bizantine de Anti.

Unii istorici ruşi şi ucrainieni socotesc că Antii sunt strămoşi ai Slavilor orientali. Şahmatov scrie: „Leagănul poporului rus a fost teriroriul Antilor din regiunea dintre Prut şi Nistru“ [2]). Istoricul ucrainean M. Hruşevchi crede că Ucrainenii apar în istorie de prima dată sub numele de Anti [3]).

Desigur identificarea Antilor cu Slavii şi mai ales cu Ucrainenii este numai o ipoteză, care îşi are şi mulţi adversari. Iată câteva păreri ale altor autori ruşi. S. Soloviev scrie că Slovenii şi Antii erau cunoscuţi în vechime sub numele de Sporoi, în care cercetătorii mai noui văd pe Sârbi [4]). V. Cliucevschi crede că Carpaţii prezintă cuibul comun al tuturor Slavilor, deci Slovenii şi Antii, ieşiţi de acolo, erau strămoşi ai tuturor Slavilor [5]). G. Vernadschi ajunge la concluzia că Antii nu erau un popor slav pur, ci un trib dominat de Sarmaţi, şi locul lui de aşezare a fost regiunea Oscol, afluent al râului Doneţ [6]). In sfârşit şi un ucrainean Parhomenco nu

---

1) A. Boldur, *op. cit.*, pag. 47-48

2) A. A. Şahmatov, *Vvedenie v curs istorii ruscago iazâca, I,* S.-Peterburg, 1916, pag. 46.

3) M. Hruşevschi. *Iliustrovava Istoria Ucraini,* Kiiv, 1921, pag. 31 ş. u. In acelaşi sens . V. A. Râbacov. *Antî i Kievscaia Rus. Vestnic Academii* Nauc S. S. S. R., 1939, N 6, pag. 46—50 (cronica).

4) S. Soloviev, *Istoria Rossii,* ed. 2, vol. I, pag. 44.

5) V. Cliucevschi, *Curs russcoi istorii,* Moscva, 1904, v. I, pag. 122

6) G. Vernadsky, *The Spali of Jordanis and the Spori of Procopius. „Byzantion“,* t. XIII (1938), pag. 263—266.

este dispus să pună pe primii Ucraineni în legătură cu Antii. Antii nu au lăsat urme pe malul nordic al Mării Negre şi sunt mai degrabă acei Slavi care se aflau in relaţii mai strânse cu Hozari. In tot cazul ei nu pot să fie socoiiţi strămoşi ai Slavilor orientali în general [1]).

Cât de complicată este această chestiune se poate vedea şi dintr'o studiere specială a Antilor, făcută de N. Zupanic [2]).

M'am oprit mai amănunţit asupra acestei chestiuni, deoarece deseori se abuzează de această ipoteză pentru a dovedi vechimea aşezărilor slave (ruse şi ucrainene) nu numai în Transnistria, ci şi în regiunea dintre Prut şi Nistru.

După Anti urmează alţi barbari: Bulgari (sec. VII), Hozari (sec. VIII), Unguri (sec. IX), Pecenegi (sec. IX—X), Cumani (sec. XI—XII) şi Tatari (sec. XIII).

Pe timpul întemeierii statului rusesc chievean (sec. al IX-lea) letopiseţul rusesc vorbeşte de prezenţa între Bug şi Nistru a gintei Tiverţi, care e posibil să fie reînviaţi, sub noua denumire, Teuriscii de neam dac [3]).

Ginţile slave lăţindu-se încep să se organizeze în stătuleţe. Apare o lume politică nouă, acea a Slavilor orientali.

Partea de Nord a Transnistriei nu aparţinea atunci principilor ruşi. Numai dela jumătatea secolului al XII-lea o parte a Podoliei, colţul ei vestic, la Nord de Nistru, sub nume de „Ponizie", a fost cucerită de principii galiţieni.

Ne punem intrebarea: care a fost soarta Geto-Dacilor, strămoşi ai Românilor, sub presiunea barbarilor năvălitori?

Atât Geto-Dacii îndepedenţi, cât şi cei romanizaţi, s'au răspândit prin teritoriul la Nord şi Est de Nistru, ajungând în

---

1) Prof. Vol. Parhomenco, *Pociatoc istoricino-derjavnogo jittia na Ucraini,* Kiiv, 1925, pag. 13—14.

2) N. Zupanic, *Der Anten. Ursprung und Name. Actes du III-e Congrès internati nal d'Etudes byzantines*, Athenes, 1932, pag. 331—339.

3) A. Boldur, *op. cit.,* pag. 141—145. Seredonin crede că Tiverţii şi Ulicii s'au mutat de la Nipru spre Nistru la sfârş. sec. al IX-lea. In desacord cu dânsul Parhomenco e de părere că aceasta s'a putut întâmpla abia în secolul al X-lea. S. M. Seredonin *op. cit.,* pag. 131—132. V. Parhomenco, *op. cit.,* pag. 14—16.

bazinul Niprului şi afluentului lui Pripiati. Şi acum încă în regiunea Niprului se află diferite denumiri de localităţi de proveniență geto-daco-romană, de exemplu: Romen, Romnî Volhovţi etc., care se trag din Romani, atât în forma pură, cât şi în forma slavă „Vlahi", Volohi".

Intr'un colţ al Bugului sudic, acolo unde el formează o mare cotitură, şi peste ea, ajungând până la râurile Sluci şi Homor, răsare ţara Bolohovenilor, păstrându-ne în numele lor o indicaţie asupra soartei istorice a Geto-Dacilor.

CAP. II

Perioada medie

1. Ţara Bolohovenilor, strămoşi ai Românilor şi precursori ai mişcării cozăceşti.

Bolohovenii, după cum arată însuşi numele lor. erau Vlahi, strămoşi ai Românilor. Ţara Bolohovenilor (sec. XII—XIII), conform cronicelor ruse, era situată între principatul chievean la Nord-Est şi Est, principatul galiţian şi Volânia la Vest şi Cumanii la Sud. Ea se întindea prin părţile superioare ale Bugului sudic, pe ambele lui maluri, prin părţile superioare ale râului Sluci, până la afluentul lui, Homor, şi prin părţile superioare ale râului Teterev, afluent al Niprului. La Sud ea atingea probabil Nistru.

Cu alte cuvinte această ţară era situată acolo, unde vedem acum oraşele Proscurov, Staroconstantinov, Leticev, Litin, Viniţa, Derevici, Gubin, ş. a., satele Volosovţi, Golovcinţi, Oleşov, Goloscov, care după toată probabilitatea a fost pe vremuri capitala acestei ţări Bolohov (şi nu Bolehov din Galiţia, după cum se credea greşit de unii) [1]).

Suntem îndreptăţiţi să bănuim că Bolohovenii trăiau sub regimul gentilic, fiind conduşi de şefii genurilor.

Bolohovenii aveau oraşe, adică locuri întărite şi cetăţi, şi hotarul lor sudic era întărit printr'un val de pământ, care „şărpueşte", de unde vine şi denumirea lui de „Zmiev val", „Val al Şarpelui" [2]).

---

1) A. Boldur, *op. cit.*, pag. 120 ş. u.

2) *Ibidem*, pag. 131; N. P. Barsov, *Gheografia letopisi Nestora*, Varşava, 1885, pag. 123 şi 290. Deasemenea: V. B. Antonovici, *Zmievî valî v predelah Kievscoi zemli*. *„Kievscaia Starina"*, 1884, cartea III.

Bolohovenii luptă permanent pentru apărarea independenţei lor împotriva principelui Daniil din Galici, care prezintă pentru ei o veşnică ameninţare. Cu năvălirea Tătarilor situaţia se schimbă. Datorită lor populaţia bolohoveană se eliberează de sub influenţa principilor galiţieni. Bolohovenii se supun benevol Tătarilor, luându-şi obligaţia să plătească un tribut anual în natură (cereale), dar câştigând astfel libertatea[1]). Din cauza apropierii tataro-bolohovene cronicele ruse îi numesc pe Bolohoveni „oameni tătăreşti“ [2]).

Punându-şi speranţe în ocrotirea Tatarilor, ei atacă principatul halicio-volânean, însă sunt înfrânţi. Daniil dă foc oraşelor bolohovene. Bolohovenii îşi mai menţin un timp oarecare independenţa. Insă în 1257, folosindu-se de slăbiciunea Tătarilor, Daniil încorporează ţara Bolohovenilor în principatul halicio-volânean.

Lovitura a fost, probabil, foarte puternică. Altfel nu ne putem explica dispariţia ulterioară a Bolohovenilor din izvoarele istorice.

După aceste scurte informaţii de orientare generală, e nevoie să ne oprim şi asupra unor detalii ale chestiunii bolohovene, întrucât în istoriografia românească nu s'a dat suficientă atenţie acestei chestiuni, şi la noi nu se cunosc rezultatele, la care a ajuns ştiinţa istorică rusă şi ucraineană, iar cele 12 pagini, pe care eu le-am consacrat Bolohovenilor în 1937 în lucrarea mea „Istoria Basarabiei“, vol. I (pag. 120—132), au trecut aproape neobservate de istoricii noştri.

Chestiunea ţării Bolohovenilor este una din cele mai interesante probleme ale istoriei Românilor şi merită să fie tratată mai amănunţit, în legătură cu toată discuţia ştiinţifică, ce a avut loc în jurul ei.

Supunând cercetării ştirile despre ţara Bolohovenilor, trebue să distingem trei părţi ale chestiuni, anume: 1) unde a fost situată ţara Bolohovenilor, 2) cine au fost Bolohovenii şi 3) cine au fost principii („cnejii“) Bolohoveni.

---

1) Isidor Şaranevici, *Istoria Galiţco—Vladimirscoi Rusi ot naidavneişih vremen do rocu 1453,* Lvov, 1863, pag. 89,

2) *Cronica Ipatievscaia,* an. 1257, pag. 555.

LOCURILE DE AȘEZARE A BOLOHOVENILOR

Vom răspunde la aceste întrebări pe rând. Fixarea hotarelor acestei ţări provoca la început dificultăţi, deoarece într'un loc al cronicei Ipatievscaia se vorbeşte despre un conflict dintre Boleslav, principe al Mazoviei şi Bolohoveni, de unde se trăgea concluzia că ţara Bolohovenilor, era situată undeva în apropiere de Mazovia, adică la Bugul vestic, prin părţile Volâniei sau Galiţiei. Istoricul Karamzin credea că ţara Bolohovenilor este vecină cu principatul Mazoviei[1]).

Istoricii galiţieni nu se pronunţau la fel. Zubriţchi o plasa la Sud, la hotarele Volâniei şi Haliciului în Podolia, între Bug şi Nistru, Petruşevici — pe malurile Bugului sudic şi, în sfârşit, Şaranevici—în regiunile „deasupra Bugului" în Podolia[2]).

Istoricii şi geografii ruşi, care scriau pe la jumătatea secolului al XIX-lea, au renunţat la Volânia şi Galiţia, ca locul aşezării Bolohovenilor, sprijinind cealaltă ipoteză, a Podoliei. N. Barsov şi I. D. Beliaev, în conformitate cu mărturiile cronicelor ruse, s'au oprit hotărît la fixarea teritoriului Ţării Bolohovenilor „în gubernia Cameneţ-Podolscaia, la Nord-Est de Nistru, pe ambele maluri ale Bugului estic (sudic)"[3]).

Totuşi aceste menţiuni sgârcite nu puteau să fie socotite suficiente pentru a elucida chestiunea completamente.

Numai după ce N. P. Daşchevici a prezentat referatul său, cu privire la „Ţara Bolohovenilor şi însemnătatea ei, în istoria rusească" la al treilea congres arheologic, ce s'a ţinut

---

1) N. Caramzin, *Istoria gosudarstva rossiiscago*, S.-Peterburg, 1852, vol. III, nota 345, pag. 215, vol. IV. nota 20 şi 102.

In timpurile mai noui numai *Leontovici*, în ciuda întregei evoluţii a acestei chestiuni, rămâne credincios părerii învechită că Bolohovenii se aflau la Sud-Vestul Volâniei. *„Jurnal Ministerstva Narodnago Frosveşceniia"*, 1894, Nr. 3, pag. 23.

2) D. Zubriţchi, *Istoria drevniago Galiţco-russcago cniajestva*, vol. III, Lvov, 1855, pag. 135-138; A. S. Petruşevici, *Galiţchii istoriceschii sbornic*, vol. II. Lvov, 1856, p. 110; I. Şaranevici, *Istoria Galiţco-volodimirscoi Rusi*, Lvov, 1863, pag. 83.

3) N. Barsov, *Gheograficeschii slovar russcoi zemli* (IX-XIV st.) Vilna, 1865, pag. 11; I. D. Beliaev, *O gheograficeschih svedeniah drevnei Rosti Zapischi Imperatoscago russcago gheograficescago obşcestva"*, vol. VI. S.-Petersburg, 1852, pag. 150.

în Chiev, în August 1874[1]), hotarele acestei ţări au fost definite cu oarecare aproximaţie şi în tot cazul nu a mai rămas nici un dubiu, unde era situat nucleul ei.

Acest autor scrie: „Această ţară era situată prin părţile superioare ale Bugului (sudic) şi afluenţii lui, pe ambele lui maluri, până la cotitura lui spre Sud, prin părţile superioare ale râului Sluci până la conexiune cu Homor şi prin părţile superioare ale râului Teterev şi afluenţii lui, nu mai departe de Gnilomet. Astfel Bolohovo se afla la punctul atingerii (hotarelor) vechilor ţări Galiţia, Volânia şi Chiev, şi ocupa partea sudică a judeţului actual Novogradvolânsc, partea răsăriteană a judeţelor Staroconstantinov şi Proscurov, tot judeţul Leticev şi, e posibil, deasemenea partea sud-vestică a judeţului Jitomir şi partea vestică a judeţului Berdicev“[2]).

Această localizare a ţării Bolohovenilor s'a făcut pe bază de cercetare a toponimiei podolene şi de compararea ei cu informaţiile cronicelor ruse, mai ales cu cele ale cronicei Ipatievscaia.

Ipoteza lui Daşchevici a fost sprijinită ulterior de istoricul ucrainean M. S. Hruşevschi, care a găsit în documentele Metricei Lituaniene din Archiva Ministerului Justiţiei din Moscova o „carte“ („list“) al reginei poloneze Bona, din 1553, în care se vorbea despre sate peste râul „Gorâni la Bolohovo“ („za Gorâneiu na Bolohove“). Din acest document se vede, că numele „Bolohovo“, cuprindea la jumătatea secolului al XVI-lea, „un teritoriu vast“, care în acest timp era pustiu în întregime sau în parte[3]).

Satele se aflau în stărostia Cremeneţ, a cărei întindere o putem vedea pe harta, anexată la articolul lui Hruşevschi şi reprodusă de mine aici.

---

1) *Trudî tretiago arheologhicescago c'ezda v Rossii, Chiev, 1878,* vol II, pag. 69-129. *Deasemenea de acelaşi autor: a) Noveişie domâslî o Bolohove i Bolohovţah, „Chievschiia Universitetschiia Izvestiia“, 1884, Maiu şi b) Escio razâscaniia i voprosî o Bolohove i Bolohovţah, ibidem, 1899, N. 1.*

2) Ibidem, pag. 87.

3) *C voprosu o Bolohove, Citenia v Istoricescom Obşcestve Nestora letopisţa“*, cartea VII, 1893, Kiev, pag. 4-5.

Teritoriul bolohovean e situat, după acest document, prin părţile superioare ale râurilor Gorâni şi Sluci, în regiunea râuleţelor Jerdi, Polcva, etc., ceva mai spre Apus, decât e arătat la Daşchevici. Trebuie să mai menţionăm că, după sensul documentului, localitatea bolohoveană nu se mărginea numai la câteva sate, pomenite în el.

Suntem noi oare îndreptăţiţi să atribuim tot acest teritoriu bolohovean vechei ţări bolohovene? — se întreabă autorul şi răspunde afirmativ, deoarece întâlnim pomeniri despre Bolohoveni în cele mai variate localităţi, anume: în secolul al XVI-lea în Podolia, în sec. XVII-lea pe teritoriul Chievului, în secolul al XVIII-lea în îndepărtata Transnipria [1]). La început chestiunea era discutată numai pe baza datelor cronicelor şi a denumirilor topografice. Ulterior la aceasta s'a mai adăugat datele arheologice cu privire la vechile întărituri de lângă oraşele bolohovene Derevici, Gubin şi Cudin. Insfârşit au mai venit şi confirmări noui de documente, care conţineau ştiri noui cu privire la diferite localităţi, pomenite în cronici ca localităţi bolohovene.

Autorul ajunge la concluzia că în secolul al XII—XIII-lea a existat „o *ţară întreagă, un întreg teritoriu bolohovean*, nu numai o oarecare populaţie".

In completare, autorul se mai referă şi la un document din aceeaşi Metrică, cu data de 1510, unde se vorbeşte despre „locum desertum Kudzincze, qui multis ab annis desertus est, circum fluvium dictum Boh". Kudin e o localitate bolohoveană şi se vede că încă în secolul al XV-lea au existat acolo aşezări de oameni [2]).

Din cele de mai sus se poate vedea că întinderea ţării Bolohoveilor era mare, că hotarele ei depăşeau acea noţiune, pe care am putea-o forma pe baza numai a cronicelor ruse. Se înţelege că deocamdată documentele istorice nu ne permit încă o precizare a hotarelor. Le putem însă imagina cu

---

1) Autorul citează în notă la pag. 7: *Arhiv Jugo-Zapadnoi Russii*, partea V, t. I, pag. 137, partea VII, t. I, pag. 610 ş. u. Maximovici socotea că Bolohovenii au trecut spre a se aşeza în cuprinsul voevodatului din Chiev. *Opere*, vol. I: *„O mnimom zapustenii Ucrainî"*, pag. 137.

2) M. Hruşevschi, *op. cit.*, pag. 9.

oarecare aproximaţie, ţinând seama de identificarea unor localităţi bolohovene.

Ipoteza lui Daşchevici a fost acceptată, în afară de Hruşevschi, şi de un alt istoric ucrainean, de Antonovici pe baza cercetării resturilor de întărituri şi a cetăţilor în ruine [1]).

La aceste constatări Daşchevici a mai adăugat ulterior ceva nou, atrăgând într'un articol, consacrat acestei chestiuni, atenţia istoricilor ruşi asupra unui document din 1433, prin care regele polonez Vladislav recunoaşte voevodului moldovean Ştefan drepturile, pe care le aveau voevozii anteriori ai Moldovei, precum şi dreptul asupra oraşelor Ţetin şi Hmelov, şi printre altele se precizează că Sniatinul rămâne polonez, iar Şepinţi—valah.

Aceste localităţi se despart prin râul Colacin şi apoi hotarul merge „de-a-curmezişul *câmpului Bolohovo*, până la marele râu Nistru, mai sus de satul Potoc“ [2]).

Dacă am da însemnătate acestei indicaţiuni, zice autorul, ar trebui să împingem cu mult spre Sud-Vest hotarul ţării Bolohovenilor, adică până la Nistru, cu atât mai mult că nouă nu ne este cunoscută situaţia oraşului bolohovean Diadicov, iar al doilea din oraşele sudice ale ţării vechi bolohovene, se afla nu departe de Mejibojie şi, e posibil, la Sud de părţile superioare ale râului Bug. Iar posesiunile principelui galiţian, în decada a patra a secolului al XIII-lea, foarte probabil, nu se întindeau spre Sud dealungul Nistrului, mai departe de Calius, deci şi la Răsărit de linia Mejibojie—Calius putea să se răspândească mişcarea, al cărei centru era ţara Bolohovenilor [3]). Dar, continuă autorul, nu vom insista hotărît asupra acestei ipoteze. Hotarele sudice şi răsăritene ale ţării Bolohovene s'ar putea stabili numai lămurind aşezările Beloberejţilor şi Cerniatinţilor, care spre decada a şasa a secolului

---

1) N. P. Daşchevici, *Esciò razâscaniea...* pag. 8.

2) *Op. cit.*, pag. 4.

3) *Op. cit.*, pag. 5. E o exagerare: Haliciul nu se întindea nici până la Calius. In general cu privire la vechile hotare v. A. Boldur, *Contribuţii la Studiul Istoriei Românilor, Istoria Basarabiei,* vol. I. Chişinău, 1937, pag 130.

al XIII-lea erau vecini cu Bolohovţii şi, poate, chiar intrau în mişcarea, în fruntea căreia stătea ţara Bolohovenilor [1]).

Nu se ştie de ce autorul, după ce a adus argumente in favoarea ipotezei intinderei ţării Bolovenilor până la Nistru, s'a abţinut de a o recunoaşte definitiv.

Pentru mine este cu totul clar că, ţara Bolohovenilor se întindea până la Nistru, iar cu timpul l'a depăşit (între Hotin şi Soroca, la Nistru avem Voloşcov, iar la 1557 exista lângă Hotin satul Bolohovca[2]). Avea perfectă dreptate Beliaev, care o întindea cu mult spre Sud[3]).

Alături de Bolohoveni spre Nord-Vest era aşezată o altă populaţie valahă-Brodnicii, asupra cărora există mai multe ipoteze[4]).

Lămurind chestiunea, unde se afla ţara Bolohovenilor şi aproximativ, care i-a fost întinderea, trecem la cealaltă chestiune: cine au fost Bolohovenii?

Există formulate trei ipoteze: 1) ipoteza originii române, 2) ipoteza slavo-ucraineană, 3) ipoteza cumanică.

Prima se datoreşte veteranului ştiinţei istorice în Galiţia A. S. Petruşevici, care a exprimat-o în mai multe rânduri în diferite articole[5]). Observàm şi oarecare evoluţie în părerile acestui istoric. La început el credea că Bolohovenii sunt Români-venetici în Podolia, că ei s'au aşezat acolo probabil la începutul secolului al XIII-lea, după expediţia principelui galiţian Roman Iziaslavici spre Dunăre. Expediţia a fost întreprinsă cu scopul eliberării Ţarigradului de sub ameninţarea năvălirii Cumanilor şi Valahilor, care au reuşit să pătrundă

---

1) N. P. Daşchevici, *op. cit.*, pag. 6.

2) A. Boldur, *op. cit.* pag. 126-128.

3) Beliaev, *op. cit.*, pag. 148-152.

4) A. Boldur, *op. cit.*, pag. 110—119, şi Popa-Lisseanu, *Brodnicii, Buc. 138.*

5) Primele încercări de a afirma proveniența românească a Bolohovenilor în: „*Zoria Bucovinscaia*“ 1870, N. 12. şi în „*Przeglad archeologiczny*“, zesz I, Lwow, 1882, 82-83 Urmează apoi articole în „*Vestnic Narodnago Doma*“, 1884, 25; 1886 46; 1887 53; 1889, 65 şi 67, deasemenea „*Lingvisticino-istoriceschia razsujdenia*“, *Lvov*, 1887. 50-51, „*Kritico-istoriceschiia razsujdenia o Halice*“ 1888, „*Vestnic Narodnago Doma*“, 1893, N. 13 şi 132-Ap. N. P. Daschevici, *Eşcio razâscaniia . . .*, pag. 19.

atunci cu forţele lor militare in Tracia (în 1200). Bolohovenii se înrolau în serviciul principelor ruşi şi al regilor unguri.

Probabil spiritul viteaz al Valahilor a îndemnat pe Roman să cheme câţiva cneji români cu drujinele lor în serviciul său militar, desemnând pentru aşezarea lor regiunea sud-rusă dintre râurile Nipru şi Bug [1]). Acest principe urma deci pilda regilor unguri, care şi ei chemau, pentru apărarea hotarului răsăritean al Ungariei împotriva Cumanilor, pe Nemţi şi Români.

Românii „se aflau în acel timp într'o migraţiune... din ţări de peste Dunăre în statul ungar vecin". De aceea autorului nu-i pare bizar faptul că în prima jumătate a secolului al XIII-lea, cnejii bolohoveni activau în pâlcurile lui Daniil, fiul lui Roman, şi ale fratelui său Vasilco, care duceau o luptă împotriva latviagilor [2]).

Autorul nu admitea încă legătura între denumirea Bolohovo şi numele Vlahilor. După părerea lui, pur şi simplu, şefii acestei ginţi s'au aşezat în împrejurimile oraşului Bolohov, şi dela acest oraş s'a împrumutat denumirea Bolohovenilor şi a cnejilor bolohoveni.

Cuvintele Bolohoveţ, Bolhov, Bolhun se repetă în Rusia şi Polonia şi pentru explicarea lor autorul face câteva spicuiri din limba indo-europeană, unde există rădăcina „bhar", în sensul „levare, portare, movere". De aci derivă cuvintele „borovina, boloto, bolhat, boloh" şi cuvântul ucrainean „bolohoveţ" în sensul pescarului, întrebuinţat într'o gramotă a regelui polonez Sigismund al III-lea, dată pe numele voevodului rus Ioan Danilovici pentru întemeierea orăşelului Lisiank (1622) [3]).

Ulterior, în 1882—1884, sub influenţa lui E. Kaluzniacki, autorul şi-a schimbat părerea, crezând că în însuşi numele oraşului galiţian Bolehov, şi în denumirea satului Bolohov din regiunea Jâdacev se aude numele Bolohovenilor, adică al Blahilor, Valahilor [4]).

---

1) Ap. N. P. Daşchevici, *Noveişie domâsli*... pag. 159.
2) Idem, *Escio razâscania*, pag. 26.
3) Idem, *Noveişie domâsli* ., pag. 161.
4) Idem, *Escio razâscaniia*, pag. 21.

Cu toate că teoria aceasta în linii generale e justă, şi că într'adevăr Bolohovenii sunt Valahi, aş putea să o caracterizez ca o teorie naivă. Naivitatea ei constă în două trăsături: 1) autorul împrumută fără critică părerea autorilor unguri despre apariţia târzie a Românilor în Transilvania şi 2) el crede că Bolohovenii puteau să fie rezultat al aşezării în Podolia a unei singure drujine, rezultat al voinţei după un fel de contract benevol. Acum ştim că ţara Bolohovenilor avea o mare întindere şi se înţelege, că ea trebue privită ca o consecinţă firească a imigraţiunii româneşti mai de demult, făcută din instinct sau mânată de bogăţia solului şi de posibilitatea de a se lupta cu natura în nouile locuri mai uşor, sau în sfârşit determinată la un moment dat de lipsa de concurenţi în nouile locuri.

Se pare însă că autorul îşi dă uneori seama că această mişcare dincolo de Nistru a Românilor a avut caracterul unei imigraţiuni mai serioase. Odată el afirmă că Croaţii şi Dulebii se datoresc amestecului ginţilor slovene şi române, iar altă dată arată că Boicii, vecinii vestici ai Guţulilor în munţii Carpaţi, numesc „pe confraţii lor ruşi, puţin românizaţi, Blahi, Bolohi sau Valahi“ [1]).

Cu totul altă înfăţişare primeşte teoria românească a Bolohovenilor la F. Miklosich şi E. Kaluzniacki. Acesta din urmă afirmă, în contra lui Roesler, că Românii au venit pe pământul lor, nu în 1200, ci mult mai înainte. Există dovada dela 1164 (cazul cu nepotul împăratului Manuel Andronic Comnen, prins de Valahi la hotarul Galiţiei) [2]).

La sfârşitul secolului al XII-lea şi începutul secolului al XIII-lea, Valahii apar sporadic în Galiţia. După cum însuşi Roesler arată, Valahii erau meşteri buni. Când principele Daniil se ocupă de întemeierea oraşului Chelm, el a chemat meşteri din Germania, Polonia, dar cei mai de seamă se recrutau dintre Valahi. In timpul principelui Jurie, în secolul al XIV-lea, vedem în Galiţia pe Borisco Cracula şi Alexander

1) Ibidem pag. 19 şi 22.

2) E. Kaluzniacki, *Rumanisches im kleinrussischen und polnischen.* (in cartea: Fr. Miklosich, *Über die Wanderungen der Rumänien in den Dalmatischen Alpen und der Karpaten,* Wien 187), pag. 39 ş. u.

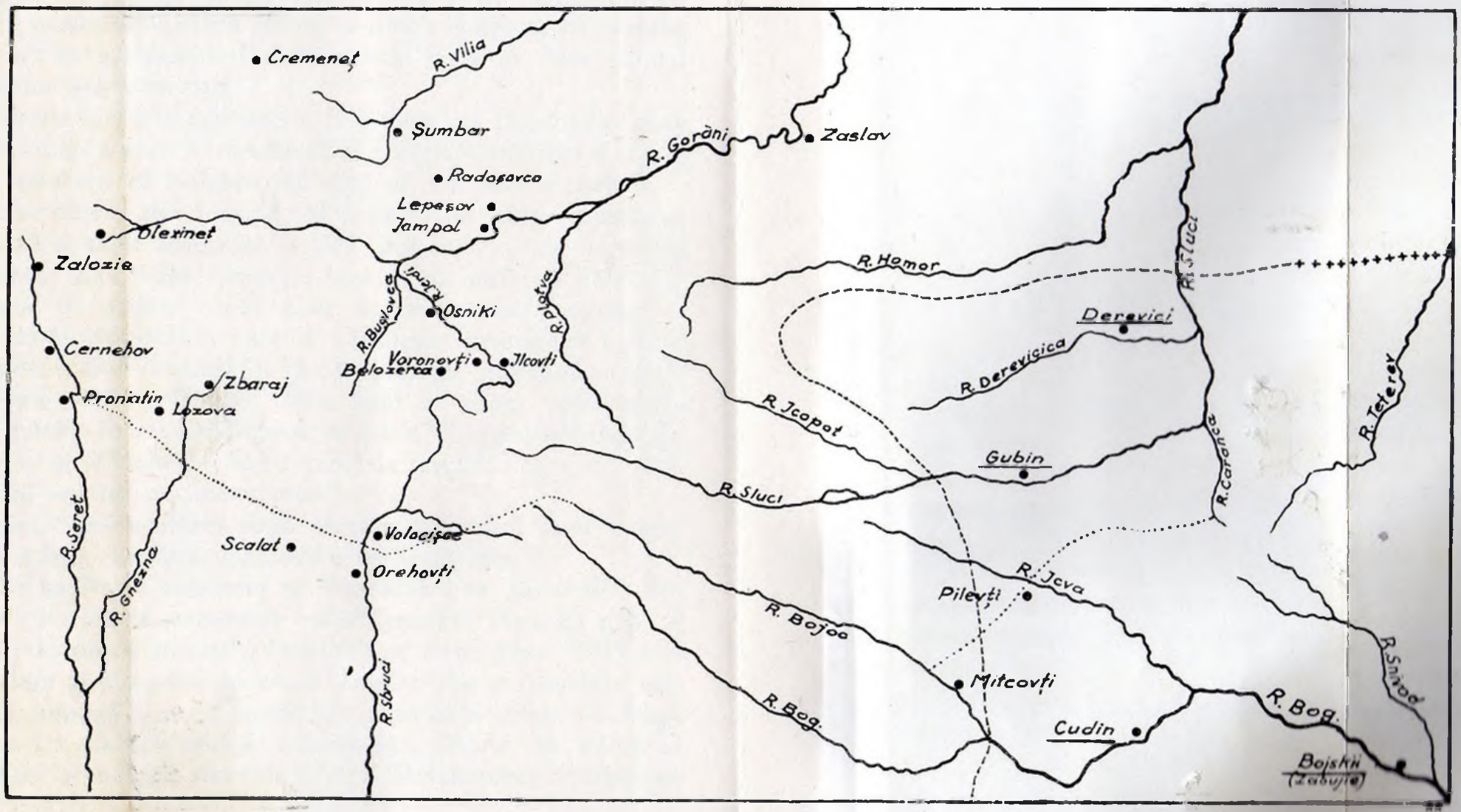

HARTA TERITORIULUI BOLOHOVEAN

(După M. Hrușevschi)

..... Hotarul Starostiei Kremeneț în anul 1548

- - - - - - - » aproximativ just al Țării Bolohovenilor la Nordvest în sec. XIII. după Daschevici

++++++ » ipotetic al Țării Bolohovenilor la Nordest

——— Sunt subliniate orașele Bolohovene

Moldaovicz, nume evident româneşti [1]). Propriu zis întreaga Galiţie era deschisă pentru colonizarea românească în sec. XII şi XIII [2]).

Valahii ajutau pe Unguri împotriva principilor din Galiţia şi Volânia în 1214—1239, iar mai târziu ca aliaţi ai lui Cazimir cel Mare, care se afla în alianţă cu Ludovic cel Mare. Ei luptau împotriva Lituanienilor şi după război mulţi Valahi au rămas în Galiţia. Datorită colonizării au apărut acolo multe sate româneşti. Intr'un document din 1390 întâlnim pe „Dzurgio di Stupnica", care se intitulează „Voywoda Valachorum". Oraşul Bolechow, conform documentului din 1472, se numeşte „villa Valahorum" [3]). Colonizarea nu s'a oprit şi în timpul ce a urmat: Guţulii din Galiţia sunt de o provenienţă valahă [4]).

Concluzia la care a ajuns Kaluzniacki este că Românii au desvoltat în sec. XII şi XIII „o ne mai auzită expansiune" etnică spre Nord până la Staroconstantinov şi Ostrog [5]). Autorul dă o enumărare a denumirilor valahe în Galiţia. El deci priveşte altfel, decât Petruşevici, apariţia Românilor în teritoriile ruseşti.

La Kaluzniacki ipoteza îşi pierde caracterul naiv. Aşezarea Bolohovenilor se datoreşte migraţiunii, însă autorul s'a ocupat numai de aşezările bolohovene din Galiţia. Iar demonstrarea influenţelor limbii române în limba ucraineană şi polonză, nu se referă propriu zis la chestiunea, ce ne interesează, decât în mod indirect, dovedind în general faptul aşezării Românilor printre Ucraineni şi Polonezi; pe când pe noi ne interesează în primul rând Bolohovenii. La părerea lui Petruşevici s'a raliat I. A. Linnicenco [6]), care a făcut o comunicare respectivă la congresul arheologic din Vilna [7]).

---

1) *Op. cit.*, pag. 41.
2) *Op. cit.*, pag. 43.
3) *Op. cit.*, pag. 44.
4) *Op. cit.*, pag. 49.
5) *Op. cit.*, pag. 50.
6) I. A. Linnicenco, *Certî iz istòrii soslovii v lugo-Zapadnoi, Galiţcoi Rusi XIV-XV v*, Moscva, 1894, pag. 74, 117.
7) Nu am avut-o la îndemână.

Se înţelege dela sine că teoria românească mai are nevoie de aprofundare şi formulare definitivă[1]), dar e de aşteptat că ea va câştiga adepţi noui şi aria ei de răspândire va creşte considerabil, dacă ştiinţa istorică română se va interesa mai mult de problemele bolohovene şi nu le va lăsa numai pe seama istoricilor ruşi.

Teoria slavo-ucraineană e formulată de Daşchevici, care prin combaterea teoriei româneşti şi a teoriei cumanice a căutat să dovedească că Bolohovenii sunt un trib slav a parte[2]).

S'ar părea, zice autorul, că în favoarea teoriei româneşti pledează situaţia apropiată a ţării bolohovene de teritoriul românesc, apoi multe denumiri locale cu rădăcină dela Bolohoveni în regiuni, unde s'au aşezat Românii, precum şi migraţiunea Românilor, care ne aminteşte pelerinajul Celţilor cu multe secole în urmă[3]). Dacă Românii, continuă autorul, ajungeau până la Olmütz, dece, fiind un popor nestatornic, ei nu puteau să meargă departe în Rusia? Românii pătrundeau, probabil, şi dincolo de Nipru, până la ţinutul Starodub, unde „Sotnicii valahi" se ţineau mult[4]).

Dar, toate acestea, după părerea autorului, sunt numai unele indicii, care mai au nevoie să fie întărite.

Cel mai bun argument ar fi identificarea denumirii Bolohovo cu numele poporului valah (român). Aceasta pare a fi just, deoarece în multe localităţi cu denumirea Bolohovo (în Galiţia şi Moravia) locuiesc Valahii. Dar o cercetare mai atentă, adaugă autorul, arată că această derivaţie e înşelătoare. La discuţii asupra comunicării, făcute de autor la congresul arheologic din Chiev, N. V. Molcianovschi propunea

---

1) Cronica rusească produce impresia că din massa bolohoveană făceau parte şi „*Beloberiţii şi Cerniatinţii*". Si ei, ca şi Bolohovenii sunt porecliţi „*oameni tătăreşti*". Mulţi autori ruşi cred aceasta posibil, de exemplu, M. Hruşevschi în „Ocerc istorii Chievscoi zemli", pag. 46, ş. a. In funcţie de lămurirea aşezării acestor popoare stă şi trasarea hotarelor sudice ale ţării Bolohovenilor.

2) In trei lucrări citate mai sus şi mai ales în „*Boholoscaia zemlea*", ibidem, *pag. 59, 139.*

3) Daşchevici, *Escio razâscania*, pag. 20.

4) Autorul se referă la „*Chievscaia Starina*', *1884. N. 10*: jurnalul lui Hanenco, pag. 104, şi aceeaşi revistă din an. 1890, Nr. 1, pag. 102-103. *Ibidem*, pag. 20-21.

pentru explicarea denumirii Bolohovo cuvântul „boloh, buloh", de origină turcă, care se găseşte în Codul cumanic şi înseamnă „râu". La aceasta i s'a răspuns că în locurile de aşezare bolohoveană nu există semne de aşezări cumanice. Iar V. B. Antonovici a pus întrebarea, dece în locurile de aşezare a Clobucilor negri (lângă râul Roşi, afluent al Niprului) nu se întâlnesc denumiri cu rădăcină „bolohoveană"? In afară de aceasta Bolohovenii se ocupau cu agricultura, pe când nu se poate spune aceasta de Cumani[1]).

Daşchevici crede că Bolohovo se trage dela un cuvânt slav „boloh", care înseamnă o plantă, ce creşte în bălţi-„caltha palustris"[2]).

In ce priveşte faptul că şefii Bolohovenilor erau numiţi „cneji" în sens românesc, aceasta putea să fie un rezultat al reminiscenţelor din vechimea slavonă, deoarece in ţările slave denumirea „cneaz" se întrebuinţa mult timp în acelaşi sens, ca şi la Români. Şi acum încă şefii satelor în Bosnia şi Herzogovina poartă numele de cneji şi e posibil ca Românii să fi împrumutat acest termen dela Slavii de Sud.

Astfel, combătând ambele teorii adverse, autorul crede că este perfect îndreptăţit să afirme că Bolohovenii erau Slavi. Mai mult decât atâta. Bazându-se pe câteva pasagii din Stryjkowski, unde cronicarul polon vorbeşte de Cozaci în secolul al XV-lea, Daşchevici emite ipoteza că Cozacii au apărut de prima dată în Podolia pe timpul Coriatovicilor şi că tocmai Bolohovenii au fost precursorii Cozacilor[3]). Şi întrucât se ştie din informaţiile cronicelor ruse, că Bolohovenii duceau o luptă înverşunată pentru apărarea autonomiei lor, că ei reprezintă o mişcare cu totul originală a comunităţilor locale, şi erau cârmuiţi de cneji, în mod generic, mulţi, fără arătarea numelor lor, ceea ce îi deosebeşte profund de celelalte teritorii ruşeşti, Daşchevici este ferm convins că ei au creat primele baze ale ordinei sociale şi politice cozăceşti[4]).

---

1) *Op. cit.*, pag. 28.
2) *Op. cit.*, pag. 24.
3) *Op. cit.*, pag. 29.
4) Daşchevici, *Tara Bolohovenilor, ibidem.*

La această părere s'au asociat Hruşevchi [1]), I. Camanin [2]) şi M. Vladimirschii-Budanov [3]), istoric al dreptului rusesc şi ucrainean.

Deasemenea credea în apariţia cozăcimii cu mult înaintea apariţiei cuvântului „cozac" şi istoricul Costomarov, care scria că cozăcimea a apărut în secolul al XI—XIII-lea, că cetind istoria Rusiei sud-vestice din sec. XII—XIII, se poate vedea vârsta tânără a acelei orânduieli sociale, care în stare matură apare peste câteva secole [4]).

Se înţelege ca la apariţia mişcării cozăceşti au contribuit mult condiţiunile anormale ale vieţii politice şi sociale în Sudul Rusiei în secolele destul de obscure al XIV-lea şi al XV-lea. Invăţatul ucrainean P. A. Culiş, defineşte bine principala cauză a naşterii cozăcimii. „Cozăcimea, scrie el, acest produs al pustietăţii tatarizate a posesiunilor ruseşti (e vorba de Sudul Rusiei), s'a format între trei gospodării anarhice: polnische Wirtschaft, moscauische Wirtschaft, tatarische Wirtschaft" [5]).

Teoria cumanică a Bolohovenilor a fost formulată de Simaşchevici [6]) şi Saranevici [7]), dar, după cum am putut constata, a fost combătută de alţi autori ruşi cu deplin succes şi respinsă definitiv.

Credem că şi teoria slavă a lui Daşchevici trebue să fie respinsă, fiindcă e prea artificială. Cu bună seamă să cauţi

---

1) M Hruşevschi, (M. Serghienco). *Gromadschii ruh na Vcraini-Rusi* v. XIII v. „*Zapisschi Naucovago Tovar. im. Şevcenco*", 1892, I, pag. 15

2) I. Camanin, *C. voprosu o cazacestve do Bogdana Hmelniţcago „Citenia v istoricescom obşcestve Nestora letopişta"*, 1894, cn. VIII, pag. 57—59.

3) M. Vladimirschi-Budanov, *Naselenie Jugo-Zapadnoi Rossii ot polovinî XIII do polovinî XV v. „Arhiv Jugo-Zapadnoi Rossii"*, ciast VII, t. I, Kiev, 1888, pag. 23.

4) N. Costomarov, „*Monografii*", vol. I. *Dve russchiia naţionalnosti*, pag. 241, *Mâsli o federativnom naciale drevnei Rusi*, pag. 22.

5) P. A. Culiş, *Istoriia vozsoedineniia Rusi*, S.-Petersburg. 1874, vol, I, pag. 391.

6) Istorico-gheograficeshii i etnograficeschii ocerc Podolii. „*Trudî Comissii dlia istorico-statisticescago opisaniia Podolscoi eparhii*", Kameneţ-Podolsc, 1876—1877, vol. I, pag. V—VI, I—XII, voi II, pag. 112.

7) I. Şaranevici, *op. cit*, pag. 103—104.

o denumire rusească pentru cuvântul „Bolohoveni" şi să insişti că el se trage dela numele unei plante, pe când alături, în vecinătatea apropiată, exista un popor, pe care Ruşii, Ucrainienii şi Polonezii îl denumiau Valahi şi Blahi, după cum mărturiseşte Caramzin şi însuşi scriitorul [1]), e cel puţin bizar!

In afară de aceasta, la concluzia provenienţei cuvântului dela Români, ar trebui să impingă şi faptul colonizării româneşti în teritoriile ruseşti, asupra căreia a atras demult atenţie învăţatul polonez Al. Stadnicki, apoi toponimia românească, în jurul aşezărilor bolohovene, atitudinea lor faţă de Tatari (binevoitoare) şi faţă de Daniil (ostilă), particularitatea regimului lor social-politic, bazat pe conducere de către şefii aleşi ai comunităţilor — „cneji" — în sens românesc şi vechiul slav gentilic al cuvântului, nu de către principii de tip rusesc.

In sfârşit, atitudinea principelui galiţian, Daniil, faţă de Bolohoveni, nu se aseamănă cu o atitudine faţă de o ţară rusească. El a ars oraşele lor şi e-a distrus până la temelie. La fel a procedat el numai în ările Jatviagilor, Polonezilor şi Cehilor. Iar în ţările ruseşti se mulţumea cu răpiri şi pradă de război.

Toate aceste indicii ne îndrituesc să credem că teoria românească a Bolohovenilor rămâne cea mai bine documentată şi cea mai firească.

Respingând teoria slavă a Bolohovenilor, noi nu respingem totodată şi ipoteza originii bolohovene a Cozacilor. Este foarte posibil, că o parte a Bolohovenilor, care nu a plecat din locurile lor de aşezare şi rămânând s'a desnaţionalizat, sau care a coborît în actuala Transnistrie spre Sud, precum şi peste Bug, să fi jucat un rol important în naşterea cozăcimii.

In lumina acestei ipoteze îşi găseşte explicaţie şi un fenomen, pe care demult l'au semnalat învăţaţii ruşi, anume că, „cântecele româneşti, precum şi credinţele populare, obiceiuri şi rituale, au o mare asemănare cu folkloul ucrainean" [2]).

---

1) Caramzin. *op. cit.*, vol. I, nota 65, pag. 33—34; Daşchevici. *Noveişie domâsla*, pag. 161.

2) A. I. Sobolevschi, *Rumânî sredi slavianschih narodov*, Petrograd, 1917, pag. 15.

Deasemenea se constată o asemănare şi între colindele creştine româneşti şi cele ucrainiene [1]).

In afară de atingeri etnice vechi ancestrale între strămoşii Românilor şi strămoşii Ucrainenilor, în afară de acel „melanj", care se producea în urma năvălirilor barbare, începând cu Sciţii, şi care contribuia la o asemănare între două popoare în privinţa folklorului lor, probabil în timpul istoric tocmai Bolohovenii au jucat un rol în întărirea legăturilor dintre Români şi Ucraineni. Desnaţionalizându-se parţial în mijlocul Ucrainenilor, Bolohovenii le-au transmis sângele lor activ şi viteaz, neastâmpărul lor, un rezultat al experienţei lor istorice multiseculare, şi ei au fost şi primii pionieri ai mişcării cozăceşti.

Iată deci un fenomen, care subliniază şi mai mult importanţa prezenţei bolohovene în Transnistria.

După ce am lămurit chestiunea originii etnice a Bolohovenilor, trecem la ultima chestiune: cine au fost cnejii bolohoveni? Aceste două chestiuni nu coincid [2]). Bolohovenii puteau să fie cârmuiţi de principii ruşi, precum şi un popor rus, pe timpul acela, putea să fie condus de un principe străin.

Există trei teorii: 1) principii bolohoveni sunt din neamul principilor ruşi Riuricovici, mai precis din ramura lui Oleg din Cernigov, 2) principii bolohoveni sunt boierii din Galiţia veche, care s'au rîdicat până la situaţia de principi, 3) principii bolohoveni nu sunt, decât principii indigeni locali, şi au o provenienţă proprie, independentă de principii ruşi.

Le vom trece în revistă pentru a aprecia argumentaţia lor.

Părerea că principii bolohoveni sunt urmaşii lui Oleg din Cernigov, cărora li s'a dat în guvernare ţara Bolohovenilor, a fost exprimată de prima dată de Caramzin [3]), admisă de

---

1) A. N. Veselovschi, *Razâscanitia v. oblasti duhovnâh stihov*, VI, pag. 2–3.

2) Daşchevici le confundă.

3) Caramzin, *op. cit.*, vol. IV, nota 20.

Zubriţchi [1]), apoi întărită de Cvaşnin-Samarin [2]) şi dezvoltată mai pe larg de către Zotov [3]).

Teoria se sprijină pe trei argumente principale.

Primul argument: „Noi nu ştim, scrie Zotov, că în secolul al XIII-lea să fi existat principi indigeni într'o regiune din pământul rusesc, ba ei nici nu au putut fi atâta vreme, cât exista un neam numeros de Riuricovici, care socoteau tot pământul rusesc domeniul neamului lor" [4]). Argumentul cade, imediat ce admitem că ţara Bolohovenilor nu făcea parte din pământul rusesc, la care ar fi putut pretinde Riuricovici.

De acelaşi gen este al doilea argument, cum că principii bolohoveni nu puteau să fie nişte principi, aleşi de populaţie, întrucât dreptul de a ocupa scaunul princiar, aparţinea în Rusia numai membrilor casei Riuric. Dar dacă ţara Bolohovenilor se afla in afară de Rusia, ea desigur putea să aibă pe principii săi, aleşi de populaţie.

Este greşit, în sfârşit, şi al treilea argument: într'un loc al cronicei ruse se scrie că principii ruşi din Cernigov, Mihail Vsevolodovici şi Iziasllav Vladimirovici, au cerut lui Daniil, extrădarea principilor bolohoveni, calificându-i „fraţi" [5]). Aceasta, după interpretarea autorilor ruşi, ar însemna că principii bolohoveni erau de obârşie princiară rusească, altfel mândrii principi ruşi nu ar fi putut numi ca fraţi pe nişte principi indigeni.

Intr'adevăr titlul de „frate" între principii ruşi era foarte des întrebuinţat şi era o manifestare a principiului de egalitate. Istoricul dreptului rus Diaconov scrie: „In raporturile interprinciare, în loc de supunere a tuturor principilor unuia mai mare, sau mai în vârstă, se poate observa mai degrabă

---

1) Denis Zubriţchi, *Istoriia drevniago galiţco-russcago cniajestva*, Lvov, I—III, 1852—1856, vol. III, pag. 137.

2) N. Cvaşnin-Samarin, *Po povodu Liubeţcago Sinodica. „Citenia v Imperatorscom Obşcestve istorii i drevnostei rossiischih"*, Moscva, 1487, pag. 213—226.

3) R. Vl. Zotov, *O cernigovschih cniaziah po Liubeţcomu Sinodicu i o Cernigovscom cniajestve v tatarscoe vreme*, S.-Petersburg, 1892, pag. 156—165.

4) *Ibidem*, pag. 156—157.

5) *Cronica Ipatievscaia*, pag. 516.

principiul egalităţii lor, care şi-a găsit exprimare în frăţie. In raporturile de toate zilele şi în tratate, principii se numesc reciproc fraţi“ [1]).

Cu toate acestea titlul de „fraţi“ era întrebuinţat de principii ruşi, nu numai în raporturile lor reciproce, dar şi faţă de principii străini, cu care ei stăteau pe picior de egalitate.

In cronica Ipatievscaia, sub anul 1149, se povesteşte că Iziaslav trimite soli în Ungaria la rege, în Polonia şi în Cehia cu daruri mari şi porunceşte solilor să spună acolo: „Dumnezeu să vă ajute pentru că aţi consimţit să-mi daţi ajutor; iar eu vă rog, fratilor, după Crăciun puneţi-vă pe cai“.

Dar, ceea ce este şi mai interesant, găsim în cronica Lavrentievscaia, acest termen întrebuinţat odată faţă de conducătorii Berendeilor. Volodimirco a mers în 1150 cu război împotriva lui Uziaslav din Chiev, care avea pe Berendeii, ca asociaţi.

Volodimirco a început împresurarea, şi vânătorii au început să trimită săgeţi peste râul Stugna. Berendeii, văzând puterea lui Volodimirco, s'au descurajat şi au vorbit lui Iziaslav: „Pleacă, principe, puterea lui e mare, iar tu ai puţină drujină, şi să nu treacă ei cumva râul împotriva noastră“. Uziaslav le-a răspuns: „Mai bine, fraţilor, să murim aci, decât să luăm asupre noastră ruşinea“ [2]).

Dacă termenul de „fraţi“ se întrebuinţează faţă de regele ungur, regele polonez şi regele ceh, precum şi faţă de conducătorii şefi ai Berendeilor, nu ar fi de loc de mirare ca el să fie utilizat şi faţă de cnejii bolohoveni, atunci aliaţi ai principilor ruşi, fără ca aceşti cneji să fie de viţă princiară rusă.

Dealtfel concepţia lui Zotov a fost criticată şi în literatura istorică rusească. Daşchevici îi reproşa că, arătând ce persoane pot fi considerate ca principi bolohoveni, întrebuinţează mereu expresiunile „probabil“, „puteau fi“ etc. Un principe figurează la el concomitent şi ca principe din Novgorod-Severschii şi ca principe bolohovean, deşi în anii activităţii prin-

1) M. Diaconov. *Ocerchi obşcestvennago i gosudarstvennago stroia drevnei Rusi,* ediţia III, S.-Peterburg. 1910, pag. 160.

2) Cronica Lavrentievscaia, *ibidem*, pag. 310: *„Iziaslavu je molviaşciu im: luce, bratiia, izmrem sde, nejeli sorom v'zmem na sia“.*

cipilor bolohoveni el lipsea din ţara Bolohovenilor. Autorul ajunge la concluzia că genealogia principelor bolohoveni, atât la Zotov, cât şi ceilalţi autori, este „*o operă a fanteziei*“[1]).

A doua teorie despre provenienţa principilor bolohoveni din rândurile boerimli galiţiene, a fost formulată întâiu de Costomarov[2]), dar el a renunţat apoi la ea pentru a afirma că principii bolohoveni au fost nişte principi indigeni vechi în Podolia, independenţi de Ruşi. Dimpotrivă. Molcianovschi[3]) şi Petrov[4]) şi-au însuşit-o.

Intrucât teza prezenţei Românilor în mijlocul Slavilor, şi mai ales în locuri atât de importante ale aşezărilor ucrainene, nu poate surâde sensibilităţii naţionaliste ucrainene, ipoteza veche rusească este mereu împrospătată. In timpul din urmă ea a fost reluată cu o nouă energie de un istoric ucrainean Andriaşev. El se referă la textul cronicei Ipatievscaia, din care ar reieşi că un oarecare Gleb Zeremievici făcea parte dintre cnejii bolohoveni, iar din alte locuri ale aceleeaşi cronici se vede că el era un boier galiţian, comandant de oştire (voevod) al principelui de Luţk Mstislav Iaroslavici, şi un om apropiat al principelui galiţian Mstislav Mstislavici. Autorul arată că boierii galiţieni aveau posibilitate să devină principi, deoarece şi-au însuşit o mare putere în stat până şi a spânzura pe principi. Cineva din ei cu atât mai uşor putea să ajungă principe (prin încurscrire cu principii ruşi), cu cât „Bolohovo era localitatea puţin importantă“[5]).

Cronica mânăstirii Ipatie, sub anul 1231, povestind o luptă

---

1) Daşchevici, *Eşcio razâscania* . . . pag. 45.

2) Daşchevici. *Noveişie domâsli* . . . pag. 156.

3) N. Molcianovschi, *Ocerc izvestii o Podolscoi zemle do 1434 g. (preimuşcestvenno po letopiseam).* „*Kievschiia Universitetschiia Izvestiia*“, 1883, pag. 110.

4) P. N. Batiuşcov-N. I. Petrov, *Podolia. Istoricescoe opisanie*, S.-Pet. 1891, pag. 20.

5) A. Andriaşev, *Litopisne Bolohovo i Bolohovski kniazi*, „*Zapiski istoricinoi secţii vseucrainscoi Academii Nauc*“, vol. XXXII (1923), pag. 20—31.

La părerea autorului s'a asociat d. Damian Bogdan fără a aduce vreun argument în plus. „*Despre elementele româneşti în limba ucraineană. Despre Bolohoveni*“, Buc., 1940, pag. 8.

dintre principele Daniil al Galiciului şi regele ungur Andrei, conţine următorul text: „Be bo s corolevicem Olexandr i Gleb Zeremievici, inii cniazi Bolohovsţii i Ugor mnojestvo“ [1]), care se traduce de autor astfel: „Era cu coroleviciul Alexandru şi Gleb Zeremievici, *alţi* cneji Bolohoveni şi o mulţime de Unguri“.

Traducere este absolut greşită şi e foarte regretabil că pe baza unei cetiri eronate autorul şi-a permis să formuleze o teorie cu totul fantezistă.

Cuvântul „inii cniazi“ nici într'un caz nu poate să fie tradus cu „alţi cneji“. Traducerea exactă ar fi „unii cneji“, adică o parte din cnejii bolohoveni. Şi dacă textul de mai sus va fi astfel cetit, Gleb Zeremievici nu va mai putea fi socotit „cneaz bolohovean“, şi, ca o urmare logică, nici cnejii bolohoveni în general nu vor mai putea să fie trataţi, ca nobilii galiţieni, deveniţi principi ruşi.

Autorul nu şi-a dat osteneala să studieze mai atent întrebuinţarea cuvântului rusesc „inii“ în cronicele ruse.

Acest cuvânt are înţelesul de „alţi“ (drughii, druzii) numai în cazul, când propoziţiunea conţine un sens de opoziţie (unii..., alţii...)

Iată câteva exemple:

In „Cremlinul mulţi au ars, iar alţii („inii“) în biserică s'au sufocat“ [2]), sau: „Pe oamenii au tăiat în bucăţi, iar pe alţii (inih“) au luat prizonieri“ [3]), sau: „Acolo mult rău au făcut; pe mulţi atât necredincioşi, cât şi creştini, au bătut, iar pe alţii („inih“) au luat cu ei“ [4]).

Când nu există opoziţie, cuvântul „inii“ înseamnă „unii“ şi nici decum „alţii“. In cronica Lavrentievscaia sub anul 1152 se povesteşte că principele Andrei în luptă cu Polovţi (Cumani) obţine succes. Cronica continuă: „Atunci *unii principi* („inii cniazi“) învidiindu-l, au mers apoi la oraş, şi pe-

---

1) Cronica Ipatievscaia, *Polnoe sobranie Russchih Letopisei,* vol. II, 1843, S-Petersburg, pag. 172.

2) *Letopiseţ Russchii. Prodoljenie povestei vremennâh let,* t. II, pag. 147.

3) *Op. cit.*, pag. 150.

4) *Op. cit*, pag. 154—155.

deştri, lăsând pâlcurile, nu îndrăzneau să iasă din oraş, de oarece erau infricoşaţi" [1]).

E absolut clar că aci cuvântul „inii" înseamnă „unii" şi nu „alţii .

Vom mai aduce aci două exemple cu caracter asemănător extrase din acelaşi „Litopiseţ", sub anii 1303 şi 1378.

In primul caz e vorba de principele Ivan Danilovici din Pereiaslavli[2]): „Si a venit împotriva lui Akinf boiarinul cnejesc Mihailov,... cu Tverici, şi a fost între ei o luptă grea, şi a fost ucis la Pereiaslavli Akinf şi mulţi Tverici şi pe unii boieri ai lui („boiar ego inâh") au prins".

In al doilea caz, pe un oarecare Miteai marele principe Dimitrii Ivanovici l-a trimis la Ţarigrad pentru a fi numit mitropolit. Corabia s'a apropiat de Ţarigrad, încât oraşul se vedea din depărtare. Insă Miteai moare în drum. De aceea corabia nu a fost lăsată să-şi continue drumul, deşi „unii („inii") înotau pe ici pe colo" [3]).

Am adus suficiente dovezi că „inii", ne având un sens de opoziţie, înseamnă întotdeauna „unii" şi nu „alţii".

Prin urmare cade dela sine interpretarea textului cronicei Ipatievscaia în sensul că principii bolohoveni erau boeri galiţieni.

E interesant că locul respectiv din cronică a fost cunoscut tuturor autorilor anteriori, ce s'au interesat de chestiunea Bolohovenilor, dar nimeni nu a cutezat să-i altereze sensul adevărat.

Iată de exemplu, cum a fost tradus din limba veche a cronicei în limba curentă rusă acest loc al cronicei de către Clevanov: „Cu coroleviciul se aflau Alexandru şi Gleb Zeremeevici, cnejii Bolohoveni şi o mulţime de Unguri". Cuvântul „alţii" lipseşte ! [4]).

A treia ipoteză despre originea autohtonă a principilor bolohoveni a fost susţinută de autorii, care au creat teoria ro-

---

1) *Cronica Lavrentievscaia,* ed. 3., 1897, S.-Petersburg, pag. 321.

2) *Letopiseţ Russchii, ibidem,* pag, 67.

3) *Ibidem,* pag. 163.

4) A. Clevanov, *Letospisnâi razscaz sobâtii Kievscoi, Volânscoi i Galiţcoi Ruşi ot eea naciala do polovint XIV veca,* Moscva, 1871, pag. 418.

mânească a ţării Bolohovenilor, de către Petruşevici [1]) şi Kaluzniacki şi în afară de ei de Costomarov, după cum am văzut, şi mai ales de M. Hruşevchi [2]). Iată cum vede acest autor trăsăturile caracteristice şi însemnătatea principilor bolohoveni. „Principii bolohoveni, scrie el, sunt luptători aprigi ai independenţei regionale, adversari ai regimului politic centralist. Cei mai de seamă reprezentanţi ai ideei de Stat în Rusia de Sud erau atunci Romanovicii, şi principii bolohoveni activau în contra lor din răsputeri, făcându-se aliaţii activi ai tuturor duşmanilor lor". După ce arată că nu se ştie cine erau ei, înclină totuşi a crede că ei au fost reprezentanţi ai obşcinelor (comunităţilor). Şi mai adaogă că „sunt interesante şi probabil juste unele asemănări ale acestor principi cu atamanii podoleni din sec. al XIV-lea, precum şi cu „cnejii" valahi, — reprezentanţi ai comunităţilor săteşti.... Aceşti principi stăteau în strânsă legătură de solidaritate cu populaţia şi exprimau năzuinţele ei. Supunerea bolohoveană Tatarilor nu era o măsură a politicei princiare, ci o operă a întregei populaţii".

Am extras acest citat din lucrarea lui Hruşevchi, pentru a demonstra, cât de mult se apropie acest autor de adevăr, deşi principii bolohoveni nu sunt trataţi de el ca Valahi.

La baza teoriei autohtone a principilor bolohoveni stă un pasagiu din cronica rusă, unde aceşti principi sunt caracterizaţi de Boleslawl, principe al Mazoviei, în discuţia, pe care o are cu Daniil al Haliciului, ca „principi osebiţi" („osobnii cniazi") [3]).

Oricât ar stărui să reducă însemnătatea acestei mărturii unii autori ruşi, ea stă o dovadă vie că principii bolohoveni nu erau principi ruşi.

Şi dacă, după cum am admis, Bolohovenii au fost Români, e logic să admitem că principii, pe care şi-alegeau ei, erau deasemenea Români.

---

1) A. S. Petruşevici, *Cto bîli bolohovschie cniazia*, 1877.

2) M Hruşevschi, *Ocerc istorii Kievscoi Zemli ot smerti Iaroslava do conţa XIV stoletiia*, Kiev, 1891, pag. 451.

3) A Boldur, *op. cit.*, pag. 122.

Cu toate că Daniil al Haliciului a pustiit şi a distrus oraşele bolohovene, trebue să credem totuşi, că nucleul masei bolohovene s'a păstrat în locurile ei de aşezare un timp oarecare, deoarece acest principe este nevoit în curând să se supună Tătarilor, cu care Bolohovenil erau în relaţiuni de prietenie.

Când anume încep Bolohovenii să se mute din locul lor de permanentă aşezare, nu se poate stabili precis. Fără îndoială însă că lovitura galiţiană trebuia să le dea un imbold spre migraţiune. O parte din ei coboară peste Nistru şi, după un timp oarecare, împreună cu Valahii din părţile superioare ale Nistrului, Prutului şi Siretului întemeiază principatul Moldovei.

O parte trece în Polonia, unde o mulţime de sate poartă nume româneşti (Voloşchi lângă Kovel, Volosca Vola, lângă Bugul vestic, etc.). O parte se mută în Galiţia, unde avem Bolehow, Boloşcov, Voloscizna, dacă aceste denumiri nu ne mărturisesc o provenienţă mai veche? O parte trec spre Sud, între Bug şi Nistru, unde avem Goloşcov, Troianca etc. şi chiar dincolo de Bug în direcţia Niprului. In gubernia Ecaterinoslav există satul Voloscoe, în gubernia Herson-Voloşino, în gubernia Harcov Volohovca, Volohov Iar[1]).

In sfârşit, o bună parte probabil că s'a desnaţionalizat, căzând sub covârşitoarea influenţă ucraineană.

2. *Intre Tatari si Lituanieni*

Bolohovenii, care au rămas pe teritoriul dintre Bug şi Nistru, au stat timp de un secol sub ascultarea Tatarilor, cărora probabil, continuau să le plătească tribut. In 1261 bascacul tataresc Burundai a ocupat această regiune, ba şi a dispus să fie distruse oraşele galicio-volâneme[2]).

Tatarii guvernau populaţia acestei regiuni prin „atamani", numiţi de ei[3]) şi care probabil erau aleşi din şefii ei firesti, şefii genurilor bolohovene.

---

1) N. F. Sumţov, *op. cit.*, pag. 31—32.

2) I. Şaranevici, *op. cit.*, pag. 99—100.

3) V. B. Antonovci, *op. cit.*, pag. 124. Autorui se bazează pe cronica lituaniană „Bâhoveţ".

La sfârşitul secolului al XIII-lea, în diferite localităţi deasupra Nistrului, Bugului şi până la Nipru, s'au dat lupte sângeroase între hanii tătăreşti rivali Nogai şi Toctai [1]). Acesta din urmă a ieşit din ele victorios. Această luptă internă, deşi slăbea puterea tătărească politiceşte, dar totodată sărăcea populaţia locală şi nu putea contribui la buna stare a Bolohovenilor.

Prin urmare, în partea nordică a Transnistriei se stabileşte în acest timp autoritatea Tatarilor asupra populaţiei, în cea mai mare parte probabil bolohoveană. Autorităţile tătăreşti se aflau mai spre Sud, la Sud de râurile Iagorlâc, Siniuha şi Tiasmin [2]).

In timpul năvălirilor barbare, comerţul cu ţărmul Mării Negre, îl fac Genovezii. Desvoltarea comerţului contribue la apariţia unor realizări politice. Drumurile comerciale poloneze, pentru a ajunge la posesiunile genoveze de pe malul Mării Negre, trebuiau să treacă prin teritoriul moldovenesc [3]), deoarece teritoriul dintre Bug şi Nistru nu prezenta atunci garanţii de securitate. Intrucât comerţul cerea paza drumurilor şi ordine, apare statul moldovenesc, compus din marea masă a Geţilor şi Dacilor romanizaţi.

Bizantinilor li se datoreşte construirea cetăţii la limanul Nistrului, care e posibil să fi fost pe locul actualei Cetăţi-Albe şi probabil şi a altor cetăţi sau întărituri pe linia fluviului Nistru. Nistru devine un hotar păzit şi întărit.

Bolohovenii, care au rămas în afară de hotarele Statului moldovenesc, au trebuit să se supună Lituanienilor, succesori ai Tatarilor în Nordul Transnistriei.

Pe la jumătatea secolului al XIII-lea s'a organizat Statul lituanian. Nucleul, în jurul căruia s'a format el, a fost ţara Crivicilor, sau Rusia Neagră, cu oraşele Novgorodoc, Zditov, Grodno, Slonim, Volcovâsc [4]). Peste un secol, la moartea principelui lituanian Gedymin (1341), acest stat aproape s'a du-

---

1) I. Saranevici, *op. cit.*, pag. 120.

2) V. B. Antonovici, *op cit.*, pag. 124—125.

3) Gh. I. Bratianu, *Recherches sur Vicina et Cetatea Albă*, Buc. 1935, p. 122—123.

4) V. B. Antonovici, *op. cit.*, pag. 44—45.

blat teritorial, cuprinzând multe alte teritorii ruseşti. In timpul succesorului lui Gedymin, Olgierd, Lituania îsi încorporează Podolia, pentru care ea duce o luptă cu Horda tătărească.

Partea din Horda tătărească, ce se afla în Transnistria, nu-şi schimba locul. Această Hordă a Podoliei, probabil, s'a separat de Horda de Aur, începând să existe independent [1]). Aceşti Tatari ajutau uneori pe Olgierd în lupta lui pentru Volânia, în desacord cu potitica generală a Hordei de Aur. Politica lor se baza pe o comunitate de interese, deoarece regele polonez avea pretenţiuni nu numai asupra teritoriului lituanian, ci şi asupra Podoliei.

Iată de ce Olgierd în 1349 trimite la Cianibec o solie cu scopul de a se înţelege cu el, iar în 1351 încheie cu Tatarii o alianţă şi le dă Podolia benevol.

In 1356 regele polonez Cazimir a trimis la Tatari o solie pentru a-i face să renunţe la alianţa cu Lituanieni. Probabil, Tatarii şi-au manifestat nestatornicia, deoarece în 1362 Olgierd le face un război, bătând pe malurile râului Sinie Vodă pe trei principi tatari Cutlubug (Cotlubeg), Hadjibei (Hociubeg) şi Dimitrie (Demetrie). Tatarii s'au retras din Transnistria, parţial în Crimeia, parţial la Dunăre şi dincolo de ea. Olgierd a încorporat Podolia, devenind astfel stăpân până la Mare [2]).

Dimitrie este acel „Demetrius princeps Tartarorum", despre care se vorbeşte într'un act al regelui Ungariei din 1368 şi care, având legături cu Braşovul, promitea Braşovenilor trecerea prin vamă, desigur la Cetatea Albă, fără plata taxelor [3]). El a avut, probabil, în stăpânirea sa tot Bugeacul (Basarabia).

La Nord, peste Bug, îşi exercita puterea hanul tătăresc Bercdiş, care a infiinţat actualul oraş Berdicev şi i-a dat numele.

Podolia între Nistru şi Bug a fost dată de Olgierd, în administrare, nepoţilor săi, fiilor lui Koryat. In 1375 principele

---

1) *Ibidem*, pag. 125.

2) I. Saranevici, *op. cit.*, pag. 140. P. N. Batiuşcov-Petrov, *op. cit.*, pag. 30 şi 33. V. B. Antonovici, *op. cit.*, pag. 126.

3) N. Iorga, *Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţii Albe*, pag. 50-52.

Alexandru Koryat se intitula: „Principe şi gospodar al ţării Podoliei [1]).

Cu toate acestea Tatarii continuau să socotească Podolia a lor şi faceau încercări de a o recuceri, fără succes.

Definitiv a fost tranşată chestiunea în favoarea Lituaniei, numai în secolul al XV-lea, de către principele lituanian Witold.

In 1385 are loc aşa zisă „Unia dela Krewo", conform căreia Lituania se unia cu Polonia sub puterea principelui Wladyslaw Iagello [2]). Aceasta a fost „un moment de totală răsturnare în istoria Lituaniei" [3]). Se deschidea drumul pentru infiltrarea catolicismului în Lituania şi pentru cucerirea ei paşnică de către Polonezi, de către economia şi cultura lor.

Unia dela Krewo, fiind primită în Lituania cu un sentiment de indignare, nu s'a transformat în realitate, rămânând o simplă declaraţie, dar în această declaraţie este formulat tot programul polonez în privinţa Lituaniei, care a şi fost realizat mai târziu, în 1569, prin „Unia dela Lublin" [4]).

In 1392 vedem domnind în Podolia pe al patrulea frate Koryat Feodor. In acest an a avut loc o înţelegere între regele polonez Wladyslaw Iagello şi principele lituanian Witold. Acesta din urmă era recunoscut ca marele principe al Lituaniei [5]), ceeace nu a plăcut lui Feodor, un urmaş al Gedyminilor. El nu a consimţit la această schimbare politică şi a însărcinat cu împotrivire şi cu apărarea Podoliei pe un oarecare voevod Nestac, care putea să fi fost vlah (român) o căpetenie a Vlahilor, de oarece la dispoziţia lui se aflau Vlahii din serviciul militar al principelui Podoliei [6]). Podolia nu a

---

1) *Actt Zapadnoi Rossii*, vol. I, pag. 21, comp. V. B. Antonovici. *op. cit.*, pag. 87, 128.

2) P. N. Clepatschi, *Ocerchi po istorii Kievscoi zemli, vol. I Litovschi period*, Odessa, 1912, pag. XXIII—XXIV.

3) M. Bobrzynski, *Dzieje Polski w zarysie*, Krakow, 1886, vol. I § 51.

4) V. I. Piceta, *Litovsco-russcoie gosudarstvo* (colecţia de articole „*Russcaia istoria*", snb îngrijirea profes. Dovnar-Zapolschi, vol. II, Moscova), pag. 357–358.

5) *Ibidem*, pag 350. P. N. Batiuşcov—N. I. Petrov, *op. cit.*, pag. 34.

6) P. N. Batiuşcov—N. I. Petrov, *op. cit*, pag. 34—35, 36.

putut însă rezista mult timp, fiind cucerită în 1393 de Witold. Cetatea Cameniţei a fost luată de el numai datorită certelor, ce s'au ivit între Podoleni şi garnizona valahă a cetăţii [1]).

Printr'o înţelegere amicală, Podolia este împărţită între regele polonez Iagello şi Witold. Primul lua partea ei de Vest, iar al doilea cealaltă parte cu oraşele Bratzlaw, Sokoletz, Winniza ş, a. Witold avea intenţie să întărească şi să organizeze cât mai bine bazinul nistro-bujan până la Mare [2]).

Indeplinind ordinul lui, starostele Gedigold, în 1418, ajută pe Alexandru cel Bun, principe al Moldovei, la întărirea gurilor Nistrului, la actuala Cetatea-Albă [3]). Au fost trimişi de el 12.000 de lucrători manuali cu 4.000 de care, pline de piatră şi lemn. Aceasta ne-o mărturiseşte călătorul francez Guillebert de Lannoy, care a vizitat curtea ducelui Witold. Cu permisiunea acestui principe el a fost condus în călătoria sa până in Moldova de doi Tătari şi 16 Ruşi şi Valahi [4]).

Se afirmă că Witold a pus baza unei întăriturl la limanul Niprului sub numele de Daşev, pe locul actualului Oceacov [5]).

Acolo exista pe vremuri străvechi un oraş cu numele de Alector, care aparţinea unei regine a Savromaţilor şi care a fost distrus probabil de Geţi, odată cu pustiirea Olbiei [6]). După moartea principelui lituanian Witold, în 1430, printre aşezări, ajunse ca moştenire, în mâna lui Swidrigello, vedem oraşul Negru (Oceacov), Maiac-Karawul (actualul Maiak) şi Kaciaklec (Hadjibei) [7]).

Hanul tărăresc al Crimeei Mengli-Ghirei, din dorinţa de-a fi aproape de duşmanii săi, Lituanienii, au construit o ce-

---

1) N. Molcianovschi. *op. cit*, pag. 235.

2) *Ibidem*, pag. 278—296.

3) *Voiages de Guilbert de Lannoy*, trad, rus. de F. Brun, *Memoriile Societăţii de Istorie şi antichităţi din Odessa*, vol. III, pag. 443; trad. românească de E. Diaconescu „*Călători străini în ţările române*", Iaşi 1940 (extras), pag. 17.

4) *Ibidem*, pag 16.

5) P. N. Butiuscov—N. I. Petrov, *op. cit*, pag. 39.

6) A. Scalcovschi. *Hronologhicescoie obozrenie Novorossiiscago crala*, vol. I, Odessa, 1836, pag. 262.

7) M. V. Serghievschi, *Moldavschie etiudî*, Moscva-Leningrad, 1936, pag. 28.

tate la limanul Niprului şi Bugului. Ambasadorul Austriei la curtea Moscovei, Herberştein scrie în memoriile sale că „Ţarul Tauridei, trecând Boristenul şi devastând tot pământul pe o distanţă mare, a construit acolo două cetăţi: una din ele, Oceacov, nu departe de gurile Boristenului, este acum în posesiunea Turcilor" [1]). Însuşi Mengli-Ghirei, în 1492, scrie lui Ivan al III-lea, marele principe al Moscovei: „Este pe pământul regesc mai jos de Tavani, pe cealaltă parte a Niprului un oraş, deasupra Niprului, şi eu am mers acum sa fac întărituri cu toţi oamenii şi dacă va permite Dumnezeu, le voi face şi voiu fi aproape de duşmanul meu" [2]).

Aproape toţi istoricii ruşi, care s'au ocupat de această chestiune: Karamzin, Zamâslovschi, B. Smirnov, F. Brun, Vladimirschi-Budanov[3]), sunt de părere că aici e vorba de oraşul şi cetatea Oceacov, în care hanul a aşezat pe ţareviciul său Zamgurcei şi care a devenit nu numai un punct militar de sprijin tătăresc, ci şi o cale de legătură cu Moscova. La Moldoveni denumirea ei tătărească Ozu, se transformă în Vozia[4]).

In 1455, pentru un timp scurt cetatea aceasta dela gura Niprului, sub numele de Lerici, se afla sub stăpânirea Moldovei [5]).

In 1493 Lituanienii au distrus şi devastat această cetate, dar în 1495 Mengli-Ghirei a restabilit-o din nou.

Se întâmpla uneori că domnitorii moldoveni ajutau repararea acestei cetăţi, după cum, de exemplu, a făcut Petru Şchiopul, trimiţînd acolo în 1587, nu mai puţin de 15.000 de salahori şi 3.000 de care[6]).

---

1) S. Herberstein, *Rerum Moscovitarum Commentarii, 1549*, trad rusă de I. Anonimov — „*Zapischi* o *Moscovii*", 8, pag. 158.

2) Sbornic Russcago Istoricescago Obşcestva, voi. XLI, pag. 149, 153

3) V. E. Sâroecicovschi, *Puti i usloviia snoşenii Moscvi c Krîmom na rubeje XVI v*, „*Izvestia Academii Nauc S. S. S. R.*", 1932, pag. 218. Autorul crede că Oceacovul a fost construit în 1495, pag. 221. Istorin Hanilor Crimeii în linii generale la Hammer-Purgstall, *Geschichte der Chane der Krim*, Wien, 1856.

4) M Kogălniceanu, *Letopiseţe* (N. Costin). vol. II, pag 68.

5) N. Iorga, *Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţii-Albe*, Bucureşti, 1899, pag. 116

6) *Ibidem*, pag. 204, *şi Acte şi Fragmente*, III_1, 1897, pag. 32-34.

In afară de Oceacov şi o altă localitate din Sudul Transnistriei, se desemna pentru un rol istoric mai imporant, anume Hadjibei, viitoarea Odesa.

Olgierd, a avut intenţie să prefacă în port la Marea Neagră această localitate, zisă Kociubei, sau Hadjibei. Polonezii deasemenea nutreau planul să-şi creeze un drum pentru exportul cerealelor spre Mare[1]). In 1415 Jagello trimite de aici cereale la Constantinopole, asediat de Turci[2]).

Acest plan însă nu putea să reuşească. Atunci teritoriul dintre Nistru şi Bug nu prezenta încă garanţii de securitate şi tot drumurile moldoveneşti rămâneau singurele artere comerciale de legătură cu comerţul genovez.

Urmează un şir de ani de luptă între aliaţii Iagello şi Witold de o parte, şi principele lituanian Swidrigello de altă parte, care era susţinut de principele moldovean Alexandru cel Bun.

Swidrigello avea în armata sa foarte mulţi Valahi (Români) alături de Rusini[3]). In toate oraşele podolene locuiau în afară de Polonezi şi Ruşi, Valahi, Nemţi, Armeni şi Tătari[4]).

Partea nord-vestică a Podoliei a fost cucerită de Iagello uşor, însă partea ei de Nord-Est a fost apărată de voevodul partizan al lui Swidrigello, Fedor Korybut Neswicki. El avea în subordinele sale o armată, compusă din Ruşi, Tatari şi Valahi şi prefera o luptă de gherilă. In 1432 el a dat o lovitură Polonezilor la râul Murafa[5]). In 1434 Podolia de Vest se transformă de Polonezi definitiv într'un voevodat polonez. Polonia de Est se mai menţine sub Swidrigello până la moartea lui din 1452[6]).

---

1) N Iorga, *Istoria Românilor prin călători*, vol. I, pag. 103 şi 118.

2) M. Kromer, *De origine et rebus gestis Polonorum*, pag. 279; O. Górka, ocupându-se de problema Mării Negre în politica poloneză medievală, nu crede că Jagello ar fi avut intenţia de a crea un debuşeu la Marea Neagră Mai degrabă această idee o nutrea Witold, *„Zagadnienie Czarnomorskie w polityce polskiego Sredniowiecza*, I, 1359-1450, Warszawa, 1933. Extras din *„Przeglad Historyczny"*, *X*, pag. 37.

3) I. Şaranevici, *op. cit.*, pag. 356.

4) *Ibidem*, pag. 395.

5) P. N. Batiuşcov, *op. cit.*, pag. 444.

6) N. Molcianovsshi, *op. cit.*, pag. 378 – 370.

CAP. III

Perioada nouă

1. Inceputul şi întinderea stăpânirii poloneze.

Către sfârşitul secolului al XV-lea, se produc în soarta Transnistriei radicalele schimbări: la Sud se stabilesc Tătarii, care sub hanul Mengli-Ghirei devin un factor politic de cea mai mare însemnătate.

Tătarii erau stabiliţi în Crimeia şi foloseau trei drumuri pentru incursiunile şi expediţiile lor în Lituania: 1) drumul aşa zis „Şleahul Negru", care pornea dela Cercasî depe Nipru spre Nordul Podoliei, 2) drumul hanului, care începea în locul, unde Codâma se revarsă în Bug şi se îndrepta spre însăşi inima Podoliei, în părţile ei de mijloc, şi 3) drumul moldovenesc, care trecea dela malul Mării Negre şi gurile Bugului în sus, spre Nord, pe linia Nistrului pe ambele lui maluri [1]).

Hanul Mengli-Ghirei, asociindu-se cu marele principe moscovit Ivan al III-lea şi Ştefan cel Mare, luptă împotriva Polonezilor şi Lituanienilor [2]).

Pe de altă parte, Lituanienii în concurenţa lor cu Polonezii cedează pe toată linia. In Nordul Transnistriei, locul lor politic, economic şi cultural a fost ocupat de Polonezi.

Influenţa poloneză se simte aici mai ales după 1434. Odată cu dominaţiunea politică vine catolicismul militant,

---

1) P. N. Batiuşcov, *ap. cit*, pag. 47.

2) I Ursu, *Relaţiile Moldovei cu Polonia până la moartea lui Ştefan cel Mare*, Piatra-Neamţ, 1900, pag. 133 ş. u.

starea de iobăgie a ţărănimii, răpiri de pământ prin abuz, cu deposedări ale ţăranilor, înăsprirea luptei sociale, etc.

In Podolia de Est, în aşa zisă „Braţlavscina", influenţa poloneză începe mai târziu, odată cu „Unia" polono-lituaniană din 1569 [1]).

In 1482 urmează o pustiire a Podoliei de către Tatari. Starea aceasta de pustietate şi mizerie se menţine şi în prima jumătate a secolului al XVI-lea. Populaţia fuge peste Bug, pentru a forma cete de militari liberi, cozaci, in scop de apărare a pământului. Desigur şi Românii din Transnistria se înrolau în „tovărăşii cozaceşti", alături de cealaltă lume asupritä.

Odată cu stabilirea gospodăriei nobililor polonezi, au început să învadeze Podolia Evreii, care veneau aici în calitate de arendaşi ai pământului şi comercianţi, pentru a organiza exploatarea populaţiei în aceste locuri noui de extindere socială a nobilimii poloneze.

In cele mai dese cazuri, Polonezii nu-şi organizau moşiile în locuri completamente pustii, ci în mijlocul noii populaţii aşezate şi stabile. In întinsa fâşie de pământ dela Braclaw până la Nistru de o parte şi până la câmpuri salbatice, de altă parte, la începutul secolului al XVII-lea vedem aproape exclusiv pe latifundiarii polonezi: Kalinowski, Koniecpolski, Potocki, Zamoiski, Lubomirski, Siniavski ş. a. Cuibul neamului Potocki a fost Tulcin, iar nobilii Lubomirski au înfiinţat Juzefgrod, actuala Balta [2]).

2. *Aşezări româneşti în Transnistria în secolul al XVI-lea*

Cu siguranţă Valahii se aflau în Transnistria încă din secolul al XV-lea. Cel puţin aşa ne îndreptăţeşte să credem ştirea că „Valacchi" erau prezenţi în acest secol în Crimeia, un teritoriu mult mai îndepărtat de ţara lor de origine [3]).

Din secolul al XVI-lea avem şi dovezi precise de aşezări româneşti în Transnistria.

---

1) P. N. Batiuşcov-Petrov, *op. cit.*, pag. 51 - 52.
2) *Ibidem.* pag. 83.
3) Tomaschek, *Die Goten in Taurien,* 1881, pag. 54.

S'a întâmplat nu numai odată că din cauza diferitelor împrejurări, Moldovenii se refugiau în Podolia şi rămâneau aici pentru totdeauna.

Un caz este semnalat într'o adresă, trimisă în 1541, regelui polonez Sigismund August, de Soliman cel Măreţ. Sultanul se plânge că nişte supuşi Moldoveni au năvălit la Cetatea-Albă şi Tighina, şi comiţând prădăciuni şi ucideri de oameni, s'au refugiat în ţara leşească [1]). Pentru a se adresa regelui Poloniei, sultanul avea şi un alt motiv, nu mai puţin important: Moldovenii au făcut încercarea de a alunga pe Turci din raialele Bender şi Akkerman cu ajutorul polonez.

E probabil că aceşti Moldoveni erau aşezaţi în Podolia, în apropiere de ţara lor de origine.

Legăturile dintre ambele maluri ale Nistrului erau foarte intense. Ele se datoresc în mare parte şi negustorilor valahi sau străini, care duceau din Moldova în Polonia mărfuri [2]). Printr'o gramotă din 1558 se dispunea ca negustorii ce vin din Valahia, cu mărfuri de proveniență orientală, să se oprească pentru vânzări timp de două zile la Szargrod.

Iar hotărîrea Seimului din 1635 obligă pe toţi negustorii care făceau comerţ cu „vinul valah", să-l ducă neapărat prin Czeczelnic sub ameninţarea de confiscare, în cazul unui alt drum. In oraşele Cameniţa, Moghilău şi Cecelnic existau depozite de acest vin.

Insă tabloul paşnic al Podoliei, se schimba foarte repede în momente de criză politică. Această regiune, în conformitate cu împrejurările istorice, când se golea populaţia fugind cine şi unde apuca, când dimpotrivă se umplea de oameni, reîntorşi, sau veniţi să facă gospodărie în condiţiuni de linişte şi pace.

Unii autori ruşi folosesc aceste momente de criză şi pustiire a regiunii spre a conchide că Podolia rămânea mult timp pustie şi că prin urmare aşezarea moldovenească acolo este de proveniență relativ nouă, anume datând dela a doua

---

1) *Fontes Hist. Ucr. Rus.*, VIII, No. 6, pag. 8 şi u., apud I. Nistor. *Vechimea aşezărilor româneşti dincolo de Nistru,* Buc., 1939, pag. 7.

2) V. B. Antonovici. *Izsledovanie o gorodah iugo-zapadnago craia (Monografii..)* Kiev, 1885, pag. 183.

jumătate a secolului al XVII-lea şi începutul secolului al XVIII-lea [3]).

Pe lângă faptul că această concepţie este greşită, din punct de vedere general, exagerând pustietatea Podoliei în aceste momente de criză, ea este şi o utilizare unilaterală şi vădit tendenţioasă a materialului istoric. Iată ce ne spune un autor polonez, mai mult sau mai puţin obiectiv, care deşi se abţine a preciza cât de „tare" era colonizarea românească în regiunea Braclaw, după „Unia" din 1569, totuşi nu poate să nu constate că raporturile româno-ucrainene erau „pe atât de vechi şi multilaterale, pe cât şi de lungă durată". Veneau în permanentă atingere, militarii ambelor ţări, uneori chiar în mod prietenesc făcând strajă împreună la şleahurile tătăreşti: astfel de exemplu, în 1583, sentinela valahă stătea peste Bug la „Miortvâe Vodâ" şi „Crivoe Urocişce". Niciodată nu se simţea lipsa de Vlahi şi în punctele de adunare a Cozacilor. Dar mai ales ei se ocupau de păstorit: în 1594 boierii polonezi Szaszkevicz primeau dela Vlahi dijmă[1]).

Putem chiar generaliza aceste observaţiuni juste, afirmând că, în epoca nouă a Transnistriei se constată, fără să vrei, o influenţă moldovenească considerabilă. Ori de câte ori vorbeşti de principalele momente din istoria acestei regiuni, nu poţi să nu vorbeşti şi de Români. Dai peste ei la fiecare pas, deoarece ei formează nucleul etnic cel mai vechi; pe acest pământ ei sunt autohtoni.

Din timpul lui Ioan Vodă cel Cumplit, an. 1574, avem un document cu privire la Oxintia, Malovata, Ocşia, Pestera (localităţi din Basarabia, în apropiere de malul Nistrului) şi „la un loc pentru patru mori de ceia parte a Nistrulu", pe pârău la Gura Iarhurlucului, unde se varsă în Nistru. Domnitorul moldovean s'a socotit îndreptăţit de a-şi extinde puterea şi peste Nistru, recunoscând unui supus al său dreptul la o porţiune de pământ pe partea stângă a Nistrului[2]).

---

1) M. V. Serghievschii, *op. cit.*, pag. 43 şi 44.

2) Iablonowscki, *Polska XVI wieku pod wzgledem geografi czno-statystycznym* t. IX—XI. Zieme Ruskie, Ucraina. Din seria *Zrodla dziejowe*, t. XX—XXII Warszawa, 1894-1897, apud. Serghievschi, *op. cit.*, pag. 41.

3, A. Sava, *Documente moldoveneşti* privitoare la Românii de peste Nistru (1574-1829), rev. „*Moldova Nouă*", 1941, N. 1-3, pag. 59-86,

In acest timp se menţin active raporturile dintre Moldovenii de pe ambele maluri ale acestui râu, precum este identic şi regimul agrar răzăşesc în Podolia şi Moldova[1]).

Una din cauzele cele mai frecvente a emigrărilor moldoveneşti din Moldova peste Nistru, sunt turburările ei interne. Ele aduceau în Podolia valuri de emigranţi.

In 1577, Ioan Valahul zis Podcoavă, cu ajutorul Cozacilor de sub şefia lui Şah, a ocupat pentru scurt timp scaunul Moldovei[2]). Sub presiunea lui Cristofor Bathory din Transilvania, Podcoava a trebuit să se retragă până la Nemirow şi aici, crezând pe Polonezi, care îi promiteau vieaţa şi siguranţa, s'a predat. El a fost arestat, dus la Liow şi acolo executat.

Odată cu Podcoavă s'au refugiat în Ucraina şi partizanii lui (Ceapa-Ţopa, Cârstea, Volosin, logofătul Gavriil ş. a.).

Infiinţarea de sate în Podolia, datorită tulburărilor interne din Moldova secolului al XVI-lea, ne-o atestă şi cronicarul român [3]).

Grigore Ureche, vorbeşte în cronica sa de „nişte sate mai sus de Tighina", de cealaltă parte a Nistrului, pe hotarul leşesc, „descălicate de Turcii ciutatici si de Moldoveni, foarte mulţi, care ieşiseră din ţară de nevoile ce erau în zilele lanculuí-Vodă", in domnia lui dela 1579 şi până la 1582.

O altă mărturie despre satele moldoveneşti de dincolo de Nistru, găsim în scrisoarea din 1582, scrisă româneşte, a lui Ali-bei din Tighina, trimisă starostelui din Raşcov, un oraş întemeiat de boierul moldovean Raşcu, ce avea moşii pe ambele maluri ale Nistrului. Autorul scrisorii îl asigură pe staroste, să nu-i fie teamă de nimic, întrucât „Turcii au lovit nişte sate şi au luat acolo robi din vina lor", că ei au prins „pe câţiva spahii"[4]).

---

1. *Ibidem.*

2) S. Soloviev, *op. cit*, cartea II. vol. VI, pag. 368-369; M. Hruşevschi, *Ilustrovana Istoria Ucraini*, Kiiv. 1919, pag. 187-188 (şi un desen a lui Podcoava). M. Kogălniceanu, *Letopiseţe* II, pag. 467-470; A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, voi. V, pag. 109-111.

3) Grigore Ureche, în Let. I, pag. 236.

4) N. Iorga, *Studii şi documente*, vol. V. pag. 391.

3. *Aşezări româneşti în Transnistria în secolul al XVII-lea.*

In secolul al XVII-lea, numărul informaţiilor cu privire la aşezări româneşti dincolo de Nistru, se înmulteşte considerabil.

In multe cazuri de tulburări interne din Podolia, iau parte şi Românii transnistrieni. Timpul era favorabil răscoalelor.

La revoluţia ucraineană antipoloneză din 1648, iau parte locuitorii părţilor superioare ale Podoliei. Mai spre Sud, la Braclaw, operează Dănilă Neceai, care organizează grupuri de răzbunare sub denumirea de „cete de levenţi", în care se primea oricine şi luau parte şi Moldovenii. In ciocnirea cu Polonezii, Neaceai a fost ucis.

Revolta din 1671 a boierilor lăpuşneni, orheeni şi soroceni, în frunte cu Mihalcea Hâncu, Durac şi Constantin, terminându-se cu un eşec, sileşte pe căpeteniile mişcării şi oamenii lor, să se refugieze în Polonia [1]). Hâncu trece la Raşcov cu 300 de oameni. Raşcovul era atunci proprietatea Ruxandei, fiica lui Vasile Lupu şi văduva lui Timuş Hmelniţchi.

In secolul al XVII-lea în Podolia se accentuează lupta bisericească şi religioasă, lupta între catoiicism şi ortodoxism.

Sprijinitorii religiei ortodoxe erau principii ruşi: Ostrojschi, care aveau în posesiunea lor oraşul Novoconstantinov, principele Koribut-Voronecki, Lastovecki, Grabowecki, Grecii macedoneni Ducadinovici, dar mai ales moldoveanul Ieremiea Movilă, devenit apoi gospodar al Moldovei, care la sfârşitul secolului al XVI-lea, cumpărând pământul în regiunea actualului oraş Movilău (Moghilev), a pus bazele unui oraş. Acest oraş şi-a păstat numele şi mai departe şi se socotea o citadelă a ortodoxismului, cu toate că a trecut ulterior in proprietatea nobililor Potocki [2]).

Movilăul a jucat un rol important nu numai în susţine-

---

1) C. Stoide, *Un epîsod din domnia lui Gh. Duca.* „Arhiva", Iaşi 1934. Hâncu, după un timp oarecare, s'a întors în Moldova. A. Sava, *Documente cu privire la târgul şi ţinutul Lăpuşnei*, Buc. 1937, pag. 80—86.

2) P. N. Batiucşov-N. I. Petrov, *op. cit.*, pag. 95.

rea ortodoxismului, ci şi în păstrarea nealterată a spiritului românesc. Protopopul Mihail Strelbiţchi a înfiinţat în acest oraş o tipografie românească, pe care a mutat-o apoi la Dubasari şi a tipărit cărţi bisericeşti şi laice [1]).

Odată cu lupta religioasă încep şi mişcări populare.

După bătălia polono-ucraineană dela Beresteczko (1651), moşierii polonezi credeau că se pot înapoia la vetrele lor din Podolia. Dar populaţia sătească i-a întâmpinat cu coase şi furci. S'au produs răscoale noi sub conducerea lui Alexandrenco şi Ciuhai, care operau pe malul Nistrului, având strânşi în jurul lor pe Leveńţi [2]). Polonezii executau pe rebelii cu toată asprimea. Aceasta a silit pe mulţi locuitori, sate întregi, să părăsească Podolia, trecând spre Nipru şi chiar dincolo de el. Alţii se ascundeau în păduri.

Când Hmelniţchi a încheiat în 1654 un tratat de vasalitate cu Moscova, nu toţi Cozacii au consimţit. Unul, Sirco, nu vroia să se supună Moscovei şi s'a refugiat cu o seamă de nemulţumiţi în Zaporojie. S'a asociat cu el şi Bogun în numele regiunii Bugului. Deci Podolia nu se arată dispusă să se asocieze cu Moscova.

Tododată armata poloneză făcea sforţări de a nu scăpa din mâinele sale Podolia şi s'a oprit la Miedzyboz (Megiboj).

Impotriva Rusiei s'a declarat şi voevodul de Braclaw.

---

1) Emil Picot, *Notice bibliographique sur le Protopope Mihail Strelbickij, graveur et imprimeur à Jassy, à Mogilev de Podolie et à Dubossar*, Paris, 1905 ; V. D. Kocerghin, *Nabroschi po istorii g. Dubosar à prilejasctago Podnestrovia*, Odessa, 1911, pag. 83.

Dela N. Iorga porneşte afirmaţia că numele oraşului Dubasari derivă dela dubase — „luntre mari" — care mijloceau trecerea peste Nistru în Moldova ; v. N. Iorga, *Istoria industriilor la Români*, pag. 102, deasemeni : *„Legăturile Românilor cu Ruşii apuseni"*, An. Ac. Rom., Mem. Secţ. Ist, tom. XXXVIII, 1916, pag. 749. Cred că e de preferat explicaţia, pe care ne o dă Cocerghin, *op. cit.*, pag. I-II. In izvoarele istorice se întâlnesc diferite denumiri ale acestui târg : Tembosari, Tumboşari, Tombosar, Dombosar, Dombazar, Dubasary, Dobresari etc. La baza denumirii stau două cuvinte : „Tube" (sau dube), deal, înălţime şi „sar", galben. Combinând, ar ieşi „dealul galben". Intr'adevăr, în apropiere pe drumul spre Tiraspol este un deal, acum arat şi acoperit cu vii.

2) P. N. Batiuşcov, *op. cit.*, pag. 121.

care având la dispoziţie 12 steaguri de Volontiri-Valahi a distrus Nemirovul.

Probabil erau printre Valahi şi partizanii ai înţelegerii cu Moscova, deoarece armata poloneză s'a îndreptat în primul rând împotriva târgului Busz în apropriere de Nistru care, după ce a fost ars Movilăul, adăpostea polcul nistrian. Busz a fost luat şi distrus[1]).

Oraşul Busz era un oraş moldovenesc. Dovada o avem în faptul că patriarhul Teofan în 1621, plecând din Jivator la Iaşi, ajungând la oraşul de hotar Busz, „şi-a luat rămas bun dela cei ce l-au însoţit şi-a pornit cu Valahi spre Iaşi“[2]).

In 1634 Cazacii aveau un nou hatman, pe un oarecare Ilias, care după nume era Român, provenit din Moldovenii Transnistriei sau Moldovei[3]).

Când Doroşenco devine hatman al părţii vestice a Ucrainei (1661), el pretinde să-i supună şi polcurile nistriane şi a ocupat Rascovul. Burghezimea l-a întâmpinat cu simpatie. Dimpotrivă, ţăranii i s'au arătat ostili. Burghezimea oraşului Movilău i-a predat pe polcovnicul Constantin, un grec din Hios, care, probabil, era duşman al lui Doroşenco. Constantin a fost trimis la Cighirin, dar fugind deacolo, a apărut din nou în Movilăul eliberat. Cu un polc organizat din nou, a trecut în serviciul hatmanului din Ucraina estică, rusească Briuhovetchi[4]).

E regretabil că documentele nu precizează, de ce naţionalitate au fost oştenii lui Constantin, dar din moment ce burghezii oraşului erau pentru Doroşenco, nu încape îndoială că marea masă a oştenilor trebuia să fi fost recrutată din sate, din ţăranii moldoveni, ce locuiau în jurul acestui oraş.

In 1665 emigrând din Moldova Radion (Raicea) Grigorie Dumitraşcu, împreună cu nepotul său şi cu 500 de Valahi, militari experimentaţi, trecând la Braclaw[5]), în 1673 el a de-

---

1) N. Costomorov, *Bogdan Hmelnitcki*, vol. III, pag. 153 ş. u.

2) Mitrop. Macarie, *Istoria russcoi tercvi*, vol. XI.

3) I. Camanin, *C voprosu o cazacestve do Bogdan Hmelnitcago „Citenia v istoricesc obşestve Nestora letopişta*, vol. VIII, 1894, Kiev, pag. 111.

4) A. S. Petruşevici, *Svodnaia galiţco-russcaia letopis* s. 1600 po 1700 god, Lvov, 1874, pag. 583; S. Soloviev, *op cit.*, vol XI, pag. 177-178.

5) V. Modzalevschi, *Molorossiischii rodoslvnic*, Kiev, vol. I. 1908, pag. 404-405.

devenit polcovnic. Lui i se datoreşte colonizarea cu Moldoveni a unor sate şi moşii (Bommovca, Crupole, Berezani).

4. Turcii în Podolia. Ucraina Moldovenească.

După răsboiul turco-polonez din 1672, Podolia trece în mâna Turcilor şi se păstrează în această situaţie 27 de ani. Turcii au ocupat cele mai principale localităţi ale acestei regiuni: Cameniţa, Seniava, Brailov, Iazloveţ, Movilău, Umani, Raşcov.

Dominaţiunea Turcilor era comparativ mai bună decât cea a Polonezilor. Ei recunoaşteau dreptul la siguranţa personală şi a averei. In afară de aceasta, unele întăriturí, turnuri, şosele, pavaje, fântâni, vii, pe care le-au făcut ei, ne mărturisesc o oarecare grijă pentru buna stare a populaţiei[1]).

Pacea ruso-turcă din 1681, fixând hotarul dintre Moscova şi Turcia pe linia fluviului Nipru, a contribuit la pacificarea Ucrainei, ce se afla sub Turci. Pentru administrarea Ucrainei de sub dominaţiunea turcească a fost numit în postul de hatman Gheorghe Duca, domn al Moldovei. El s'a ocupat în mod intens de colonizarea acestei regiuni, şi-a făcut însuşi curţi la Ţicănăma în dreptul Sorocei şi în satul Peştera, pe malul Bugului, lângă Nemirov. El a stăruit să se reînfiinţeze polcuri şi s'a dinstins ca un colonizator de seamă[2]), transformând astfel de fapt Ucraina turcească într'o Ucrainã moldovenească. Activitatea lui a fost întreruptă de răsboiul polono-turc şi asedierea Vienei din 1683.

In 1684, Sobieski a pus în Podolia ca hatman al Cozacilor pe Kunicki, care însă, nefiind demn de postul său, a fost ucis de Cozaci. Ei şi-au ales în locul lui pe viteazul moldovean Moghilă, care s'a distins în 1685 la Cameniţa în lupte împotriva Turcilor.

Sobiescki a devenit de fapt stăpân pe situaţia din Ucraina occidentală. El a numit pentru conducerea Cozacilor pe

---

1) P. N. Batiuşcov — N I. Petrov, *op. cit.*, pag. 140.

2) *Letopiseţe,* vol. II, (Nic Costin), pag. 22 pag. 215 ş. u (Ion Neculce) şi vol. III, pag. 20. (N. Mustea); N. Costomarov, *Istoriceschiia monografii i izsledovaniia*, Ruina„ vol. XV, S. Petersb. 1905, pag. 329-330.

polcovnicii: Samusi, Iscra, Palii şi Abazin (Abaza), acesta din urmă era Moldovean.

In 1686, Sobieski încheie pacea cu Moscova[1]): partea dreaptă a Niprului rămânea în stăpânirea Poloniei şi căpăta numele de „Ucraina polonează".

După o luptă, dusă cu stăruinţă de Polonezi impotriva Turciei, aceasta din urmă este silită să renunţe definitiv la Podolia. Prin pacea dela Carlowicz. din 1699, Turcia o restitue Poloniei[2]). In afară de aceasta, aliaţii (Polonia, Austria, Moscova, Veneţia şi Turcia) hotăresc ca toate teritoriile dela Nipru şi Zaporoje şi până la Oceacov, Marea Neagră şi Bug să nu fie ocupate de nimeni.

Hatman al Ucrainei vestice (poloneze) este numit Samosi. Printre polcovnicii lui se distingeau mai ales Abazin şi Palii. Primul s'a ocupat de reînfiinţarea polcului podolian, care a cuprins teritoriul fostului polc din Braclaw şi tot malul Nistrului. Acum o parte din populaţia Podoliei caută, în urma evenimentelor politice, o stare de siguranţă peste Nistru. Locul ei este ocupat de o nouă emigraţie moldovenească.

Datorită acestui aflux nou de populaţie, în localităţile apropiate de Nistru, se formează unităţi cozăceşti din Moldoveni cu împărţirea lor în uniţăţi „sute", etc. După 1690, aceste aşezări noi se supun lui Abazin şi tot malul Nistrului dela Movilău şi până la râul Jagorlâc fac parte din polcul Podoliei. Celălalt polcovnic Semen Palii şi-a format partizani din Moldoveni, ieşiţi din Moldova şi din satele depe malul stâng al Nistrului, şi şi-a ales ca reşedişţă, Fastov, din gubernia Kiev[3]).

5. Rolul Românilor în mişcările poporane din secolul al XVIII-lea

In 1702, în timpul războiului polono-suedez, încep nişte mişcări poporane. La chemarea lui Samusi se ridică Abazin,

---

1) N. A. de Salvandy, *Histoire du roi Jean Sobieskl et du royaume de Pologne*, vol. II. Paris, 1876, pag. 324-325 : P. N. Batiuşcov-N. I. Petrov, *op. cit.*, pag 145.

2) N. A. Salvandy, *op. cit.*, pag. 413—414.

3) P. N Batiuşcov-N. I. Petrov. *op. cit*, pag. 147.

cu Cozacii lui. S'au ridicat şi satele depe malul Nistrului, dela Studeniţa până la Jampol, şi cu ajutorul conducătorilor lor aleşi, Palladie, Rângaş, Kumianscki, Spac, Scorici, Dubina, ş. a., încearcă să se elibereze de sub jugul Polonezilor.

Pentru a face o ordine în Podolia, a venit hatmanul polonez Siniavski. Abazin a fost executat. S'au făcut şi alte execuţii. Când însă s'a apropiat el cu armata sa de malul Nistrului, nu a găsit acolo ţipenie de om. Populaţia s'a refugiat peste Nistru. Şefii din partea dreaptă a Nistrului primeau pe refugiaţi. Iampolenii împreună cu conducătorul lor Gheorghiţă şi şeful unităţii cozăceşti Rângaş, s'au refugiat la Soroca, la şeful moldovean al Sorocii [1]).

In 1703 nobilii „voevodatului Podoliei" s'au adresat gospodarului Moldovei, cu o cerere de extradare a celor fugiţi. Domnitorul a răspuns că e gata să satisfacă dorinţa lor, dar cu condiţia să-i fie întorşi toţi acei Moldoveni, care s'au aşezat în Podolia şi Ucraina şi s'au înrolat în armata polonează. Din partea sa, cere ca pe viitor să fie luate măsuri împotriva trecerii Moldovenilor în Polonia [2]).

Populaţia moldovenească din Transnistria era atât de numeroasă, încât în 1703, palatinul Kievului, putea să trimită în Maramureş două cete de Moldoveni, pentru a ajuta pe principele Francisc Rakoczy.

Imediat ce Mazepa s'a declarat pentru o alianţă cu Suedia, au început să se întoarcă în Podolia toţi refugiaţii. Dar şi mai mult, au început să vină după ei, din Moldova şi colonişti noi [3]).

La sfârşitul lunei Martie 1709, rezidentul rusesc în Polonia, scria din Satanow (Satu-nou): „Au venit doi Volohi: Savva, care a ocupat Moghilău pe Nistru, distruge şi chinueşte nobilimea în mod intolerabil, declarând că procedează conform ucazului Ţarului; altul Ivanenco a ocupat Braţlavul şi deasemenea chinueşte şi ruinează nobilimea". In urma acestui raport, guvernul rusesc a îndemnat pe noul hatman

---

1) *Ibidem*, pag. 152—153.
2) I. I. Nistor, *op. cit.*, pag 11.
3) P. N. Batiuşcov-N. I. Petrov, *op. cit.*, pag. 155.

Scoropadschi, ales în locul lui Mazepa, să împiedice pe Sava Voloşin şi alţi polcovnici a se ciocni cu Polonezii.

Grigorie Ivanenco a fost fiul lui Ivan Bogatul, fost hatman la Dubăsari. El se numea polcovnic de Dubăsari şi apoi a devenit polcovnic de Braclaw. Petru cel Mare l-a împroprietărit în judeţul Cighirin (satul Borki) [1]).

In ce priveşte pe Savva Voloşin, el a ocupat apoi şi Winniza şi Braclawul şi a devenit capul ţăranilor rebeli. El făcea o politică pe cont propriu. De exemplu, un nobil Ivan Kuzminscki a intrat sub protecţia lui, şi cu ajutorul forţelor militare a ocupat târgul Verbiweţ, moşia lui Alexandru Gruszinski, iar pe timpul aflării lui Mazepa în Volânia, Sava, fără ştirea lui lua parte la răfuelile interne ale Şleahtei poloneze[2]).

Conform păcii ruso-turce din Septemvrie 1711, toată Ucraina din drepta Nipruiui, cu excluderea Chievului, a trebuit să fie retrocedată Poloniei. Petru cel Mare a dat ordin ca populaţia să fie ridicată şi dusă peste Nipru în cuprinsul Rusiei. Insuşi hatmanul Scoropadschi conducea mutarea. Mai întâi a fost mutată forţat populaţia tuturor oraşelor şi târgurilor de pe Nistru, începând cu cele mai expuse spre Occident. Populaţia îşi lua la mutare avutul său. Chiar şi bisericile erau golite de icoane şi odoare, iar casele erau date focului pentru a nu ajunge în mâna Polonezilor[3]).

Podolia a fost destul de multă pustiită, încât Polonezii au trebuit să ia măsuri pentru colonizarea ei. Se înţelege că regiunea de Sud, aflată şi rămasă sub Turci, nu a suferit această pustiire.

Odată cu trecerea în Rusia a principelui moldovean Dimitrie Cantemir, în 1711, multe familii moldoveneşti s'au aşezat în Rusia, iar o parte din ele în Ucraina în regiunea Harcovului printre care Dimitrie Enache, Ilie Abaza ş. a. [4]).

In 1733, murind regele polonez August al II-lea, au în-

---

1) V. Modzalevschi, *loc. cit.*

2) *Arhiv Jago-Zapadn i Rossi*, ciast III, t. II, pag. 696, 179 ş. a. Comp. şi M. Andrusiac, *Mazepa i pravoberejja*, Lviv, 1938, pag. 74-75.

3) P. N. Batiuşcov-N. I. Petrov, *op. cit.*, pag. 156.

4) N. F. Sumţov, *op. cit.*, pag. 32.

ceput în Polonia lupte între două tabere: 1) partizanii alegerii în postul de rege a lui Stanislaw Leszczynski, (confederaţi) şi 2) partizanii lui August al III-lea, Kurfürstul saxon (partidul Saxon[1]).

In Podolia, Şleahata era pentru primul, iar moşierii-magnaţi pentru al doilea. Spiritele s'au aţâţat. Ambele partide au recurs la forţe militare, recrutate din ţărani. Moşierii mari au slobozit împotriva şliahtei miliţiile lor de curte: cozăceşti şi valahe. Ele năvăleau asupra şleahtei, jefuind moşiile lor [2]).

In 1734, toate steagurile valahe, întreţinute de moşierii magnaţi, au trecut de partea ţăranilor răsculaţi. Printre răsculaţi găsim şi nume pur româneşti: Trofim Szczerban şi Petrasz Szulha din Serbî, Gregorasz Burada, Iury Herca, Ivan Maymescul şi Sandul din Berezowca, Michaylo Morawski şi Miron Holak din Woloszczyzny, Symon Szerban din Cekinowka [3]).

Ţăranii din voevodatul Braclaw au procedat la formarea polcurilor cozăceşti, la baza cărora au fost puse miliţiile valahe şi cozăceşti ale magnaţilor. Un oarecare Vârlan (Verlan), judecând după nume moldovean, s'a proclamat polcovnic şi şi-a organizat un polc cozăcesc. El spunea tuturor că ar fi primit ordin dela împărăteasa Rusiei să nimicească pe toţi străinii, Lehii (Polonezi) şi Evreii. El a supus populaţia din tot voevodatul Podoliei jurământului de credinţă împărătesei. După câteva ciocniri reuşite cu armatele poloneze, el a ocupat Brody şi Zwaniec pe Nistru, iar în 1734 atingea cu puterea sa militară Liovul şi Cameniţa [4]).

In postul de rege a fost ales August al III-lea, agreat de Ruşi, şi după rugămintea lui, armata rusă a început să restabilească ordinea. Principalul conducător al revoltei Vârlan şi alţi conducători de mâna a doua s'au retras în Moldova [5]).

---

1) Waclaw Sobieski, *Histoire de Pologne*, Paris, 1934, pag. 248-251.

2) P. N. Batiuşcov-N. I. Petrov, *op. cit.*, pag. 177.

3) *Arhiv Jugo-Zapadnoi Rossii*, ciast III, t. III, Kiev, 1876; documente despre haidamaci.

4) P. N. Batiuşcov-N. I. Petrov, *op. cit.*, pag. 178.

5) M. Hruşevschi, *Illiustrirovannaia istoria Ucrainî*, S.-Petersb., 1913, pag. 292.

Ceilalţi s'au ascuns în stepele tătăreşti şi zaporojene. Cu ei au fugit şi muţi ţărani. Din aceşti bejenari s'au format regimente noi de nemulţămiţi. Unul din ele era sub comanda lui Ivanita [1]).

Mişcarea aceasta a haidamacilor a fost oprită pentru un timp oarecare, în 1737, de expediţia hordei tătăreşti în hotarele Rusiei, dar nu s'a stîns, ceiace se poate constata dintr'o scrisoare a lui Ioan Constantin Mavrocordat, domn al Moldovei (1743—1747), către voevodul Podoliei Ştefan Gumecki, în care domnul se plânge că nobilii podoleni răspândesc svonuri falşe la adresa lui, cum că dânsul favorizează revolta ţăranilor podoleni, permiţându-le să ascundă prada în Moldova. Dânsul declară că el dimpotrivă a pus pe malul Nistrului, strajă spre a împiedica transportul prăzii în hotarele Moldovei şi a dispus ca lucrurile trecute pe ascuns în Moldova să fie trimise înapoi [2]).

După tratatul ruso-turc, din 1768, s'a deslănţuit mişcarea ucraineană a lui Jelezniac şi Gonta, care operau lângă Umani şi pe ambele părţi ale Bugului.

Alţi Cozaci au asediat posesiunea hanului de Dubăsari şi au cerut extradarea confederaţilor polonezi. Neprimind un răspuns satisfăcător, au incendiat oraşul. Se afirmă că au pierit atunci la Dubăsari până la 1800 tatari, moldoveni şi turci [3]).

La a doua împărţire a Poloniei, în 1793, Podolia a trecut sub dominaţiunea rusească şi a format gubernia Braţlav cu capitala la Moghilev (Moghilău). In 1766, această gubernie a fost denumită Podolscaia pe ambele părţi ale Bugului. Movilău a devenit un oraş de ţinut, care în 1811 a fost cumpărat de guvernul rusesc dela proprietarii lui corţii Potocki [4]).

6. Ucraina Hanului

Toate cele de mai sus, din perioada nouă, cu privire la istoria Podoliei, privesc numai partea de Nord, a teritoriului nistro-

1) P. N. Batiuşcov-N. I. Petrov, *op. cit.*, pag. 179.
2) *Arhiv Jugo-Zapadnoi Rossii*, ciast III, vol III, pag 81—82
3) Batiuşcov-N. I. Petrov, *op. cit.*, pag 192.
4) *Ibidem*, anexe, pag. 68.

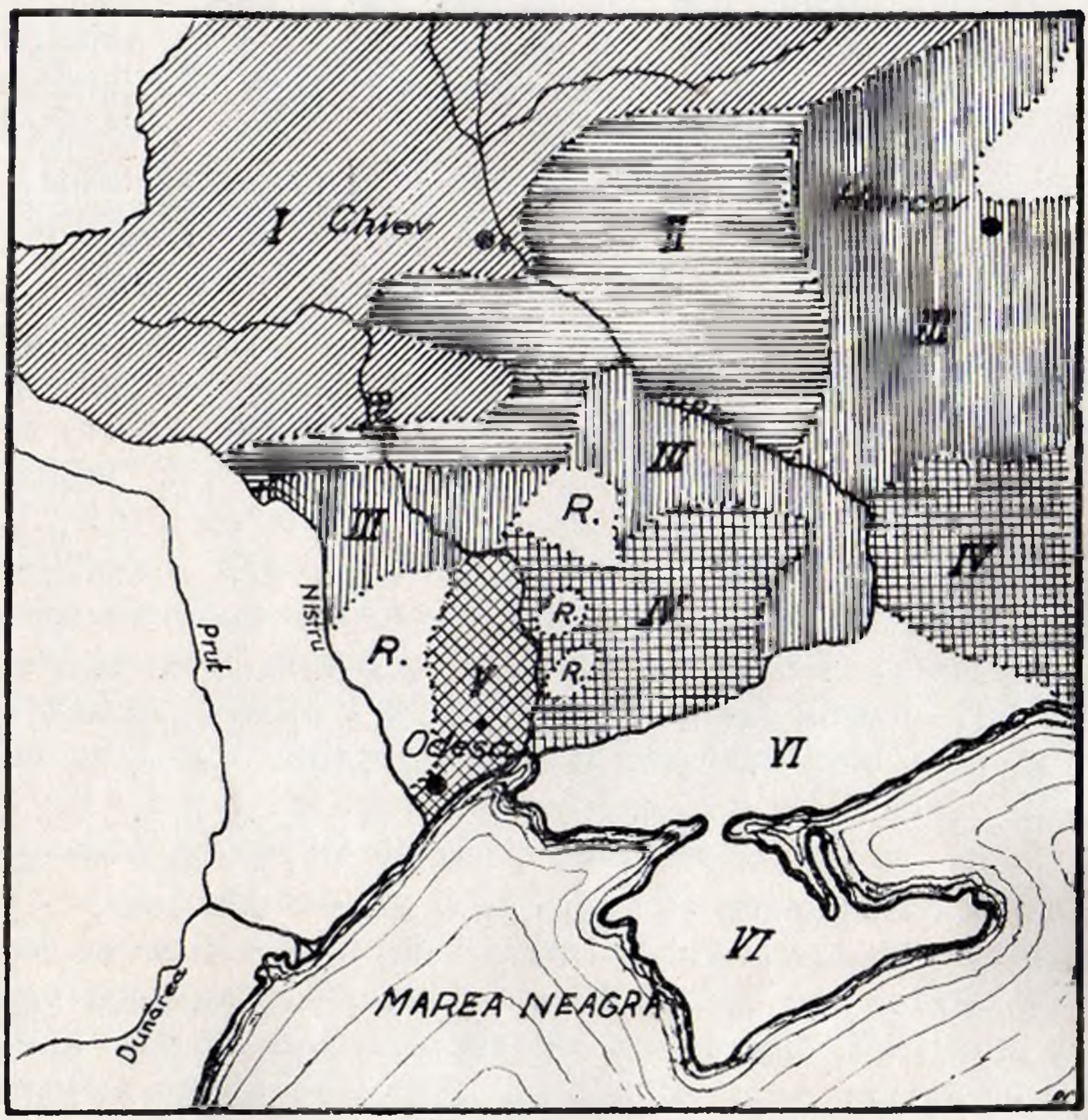

Harta colonizării Rusiei de Sud după P. Miliucov

LEGENDĂ

I : Până la jum. sec. XVI.
II : Dela jum. sec. XVI până la jum. sec. XVII.
III : Dela jum. sec. XVII până la jum. sec. XVIII.
IV : Dela jum. sec. XVIII până la jum. sec. XIX.
V : In prima jum. a sec. XIX.
VI : In a doua jum. a sec. XIX
R : Români.

bujan. Partea de Sud aparţinea Tătarilor, hoardei Edisan. In prima jumătate a secolului al XVI-lea, Tătarii se instalează aici temeinic. Ozu (Oceacov) este în mâna lor dela 1492 şi rămâne al lor definitiv dela 1525. In 1540 trece la ei şi Hadjibei.

Spre sfârşitul secolului al XVI-lea, hotarul între Polono-Lituania şi Tătari se stabileşte pe cursul râului Jagorlâc, continuând apoi linia convenţională până la râul Codâma, dela Balta până la Koniecpol la gura Codâmei şi Bug. La Sud de această linie se află olatul tătăresc Ozu (Oceacov), iar la Nord provincia Braclaw.

Olatul Oceacovului se mai numea „Ucraina Hanului", dar, după cum cu dreptate observa Lebedinţev, „cu numele Ucraina care naşte ideea unei populaţii maloruse (ucrainene), nu corespundea majoritatea populaţiei. Ea aparţinea Moldovenilor" [1]).

Un autor rus afirmă că, nu puteau să fie acolo mulţi Moldoveni pentru că în cuprinsul regiunii Oceacovului nu găsim denumiri moldoveneşti de râuri. Numai localităţile, situate pe lângă râuri, poartă nume moldoveneşti, ca de exemplu Valea Hotinului, Capriţa, Pădurţa, Strâmb, Bolai, Dracul, Doroupol, Teniuş, Urâta. Autorul deduce că populaţia moldovenească nu a fost aci prima şi „probabil a apărut, concomitent cu populaţia rusească, sau în tot cazul cu puţin înainte de ea" [2]).

Concluzia este cu totul lipsită de temeiu, întrucât era firesc ca râurile mari să capete denumirea acelor popoare, care dominau politiceşte teritoriul şi deci nu puteau să fie, decât tătăreşti, polono-lituaniene sau ruseşti. Dar tocmai denumirea moldovenească a localităţilor de o importanţă mai secundară, prezintă o dovadă că populaţia locală moldovenească, supunându-se diferitelor regimuri politice străine, şi-a păstrat denumirile acolo, unde a putut.

Dispunem de un material pozitiv despre aşezările româ-

---

1) A. T. Lebedinţev, *Hanscaia Ucraina.* „*Zapischi Imperatorscago Odesscago Obşestva istorii i drevnostei*", Odessa, vol. XXX; 1913, pag. 8; N. Iorga, *Studii şi documente*, vol. IX, pag. 33.

2) M. V. Serghievschi, *op. cit.*, pag. 33.

neşti la Oceacov. Astfel de exemplu, călugărul italian Niccolo Barsi da Luca, întorcându-se din Caucaz în Italia, în 1639, trece prin cetatea Gian Chriman, sau româneşte Vozia, la gurile Niprului, cu câteva turnuri; descrie în memoriile sale sistemul de întărituri şi remarcă, că între întăriturile de jos se făcea piaţa, unde puteau veni nu numai Turcii din cetate, dar şi populaţia din împrejurimi, care era compusă din Valahi. El ne mai vorbeşte de hanuri moldoveneşti. In unul din ele era ascunsă viitoarea soţie a lui Vasile Lupu, frumoasa caucaziană Ecaterina, din frica de a nu fi reţinută pentru haremul hanului Crimeii[1]).

Pentru începutul secolului al XVIII-lea avem dovada prezenţei populaţiei moldoveneşti la Oceacov în faptul că, din Moldoveni, a fost formată de către hanul Tătarilor o ceată şi trimisă în ajutorul lui Carol al XII-lea la Poltava[2])

In 1709 un oarecare Daniil Krmann, care însoţind această armată în retragere, a trecut prin Oceacov, scrie că în oraş, locuiau în primul rând Valahii, apoi Tătarii, Grecii, Turcii şi acolo se bea „vinul valah“[3]).

In general, *Românii din această parte a Transnistriei aveau o soartă comună cu cei din Bugeacul Basarabiei*, şi el supus Tătarilor.

De aceea unii autori dela sfârşitul secolului al XVIII-lea şi prima jumătate a sec. al XIX-lea, vorbind de sudul Transnistriei fac confuzie, numindu-l „Basarabia“ la fel ca şi Bugeacul (A. Righelmann, Lauterer, ş. a.)[4]).

Pentru satisfacerea nevoilor sufleteşti ale Românilor dela Dunăre şi Nistru, la jumătatea secolului al XVII-lea, a fost înfiinţată episcopia *Proilaviei* sau Brăilei[5]). Ni s'au păstrat do-

---

1) C. C. Giurescu, *Populaţia moldovenească dela gura Niprului şi a Bugului în veacurile XVII şi XVIII*, Craiova (extras), 1942, pag. 4-5.

2) Voltaire, *Histoire de Charles XII*, pag. 178.

3) C. C. Giurescu, *op. cit.*, pag. 5-6.

4) I. Nistor, *Aspecte geopolitice şi culturale din Transnistria*, Buc. 1942, anexa; A. Boldur, *Cu privire la istoria Transnistriei*, pag. 4-5.

5) Ep. Melchisedec, *Cronica Huşilor*, pag. 312, Deasemenea: I. Frăţiman, *Episcopia Proilaviei;* Arh. Veniamin Pocitan, *Istoria mitropoliei Proilaviei şi a vechei episcopii a Hotinului*, Buc. 1936, pag. 28-31; Episcopul Daniil dela jum. sec. al XVII-lea se intitula „mitropolit al Proilaviei, Tomarovei, Hotinului, al ţărmurilor Dunării şi Nistrului şi al Ucrainei Hanului“.

cumente istorice cu conflicte de competinţă bisericească între episcopia Proilaviei şi cea din Huşi asupra credincioşilor din Dubasari şi sudul Transnistriei, acte de hirotonire de preoţi şi de sfinţirea bisericelor în satele moldoveneşti dintre Nistru şi Bug.

Abia după pacea dela laşi, din 1792, între Ruşi şi Turci, biserica rusească şi-a extins sfera sa de acţiune până la Nistru.

7. Colonizarea Sudului Rusiei şi expansiunea etnică românească.

La aşezarea Românilor în Transnistria rusească au contribuit în mare măsură şi guvernele ruse, prin politica lor de colonizare, din secolul al XVIII-lea şi al XIX-lea.

Pe timpul anexării Ucrainei Hanului, din 1792, şi al răpirii Podoliei, în urma împărţirii Poloniei din 1793, Ruşii aveau o experienţă destul de îndelungată în arta de a coloniza pământurile libere.

Mijloacele de a coloniza erau de trei feluri: 1) Colonizarea cu forţa, scoţând populaţia din principatele române fără a o întreba; aşa s'a procedat după războiul din 1735—1739, când au fost râdicaţi cu forţa şi duşi în Rusia peste 100,000 de Români, supuşi turci, după cum ne mărturiseşte Trenck, ofiţerul german care-l însoţea pe generalul Münnich [1]). O dovadă a despopulării Moldovei găsim şi la cronicarul român Neculce, care scrie: „La purcesul lui Minih trimes au de au robit mulţi oameni din ţinutul Hotinului şi de pe marginea Cernăuţilor şi i-au trecut, cu femei cu copii, la Moscu, şi-i împărţea pre oameni ca pre dobitoace: unii lua bărbaţii, alţii femeile, alţii copiii şi-i vindeau unii la alţii... Bogate şi multe lacrimi era, cât se auzia glasurile la cer“ [2]).

O bună parte din populaţia ridicată din Moldova a fost aşezată în Transnistria. In 1740 din Români a fost format un

---

1) N. Iorga, *Românii de peste Nistru*, laşi, 1918, pag. 40; N. Iorga *Istoria Românilor prin călători*, vol. II, Buc. 1928, pag. 168.

2) *Letopiseţe*, *t.* II, pag. 412.

corp de armată, un fel de Cozaci români, cu sediul în județele Novomirgorod, Olviopol, etc. [1]).

2) Propaganda agenților în favoarea mutării din țările românș în Rusia; în primul război al Ecaterinei a II-a, în urma propagandei, un regiment întreg, compus din Moldoveni, Valahi şi Bulgari. a trecut din armata turcească la Ruşi [2]). După pacea dela Kuciuk-Kainardji, din 1774, o propagandă de acest fel s'a exercitat şi în Bucovina şi în Transilvania şi a avut succes [3]). Astfel fiecare război ruso-turc avea ca efect depopularea țărilor române. Se producea o imigrațiune a populației, care căuta un pământ nou, liber şi roditor.

3) In afară de aceasta, guvernele ruseşti stăruiau să organizeze traiul coloniştilor pentru ca în felul acesta să atragă şi pe alți conaționali ai lor din țările lor de origine.

Politica de proteguire a coloniştilor, în timpul țarinelor ruse Anna Ivanovna (1730—1740) şi Elizaveta Petrovna (1741—1761) şi se intensifică sub Ecaterina a II-a (1762—1796) [4]).

Iată principele măsuri, luate sub aceste domnii: în 1735 şi 1750 încercări de a organiza Sârbia Nouă; 1752—activitatea de colonizarea a generalului—maior Horvat, maiorul Filipovici ş. a.; 1740-1760 activitatea colonelului Vasile Lupu zis Zverev; care era şeful aşezărilor militare moldoveneşti; 1762-colonizări de Români, organizate de colonelul Filipovici şi asociații lui Cuca şi Tebuța; 1763—înființarea biuroului tutelei străinilor şi anunțarea unei ere noui în sudul Rusiei; 1764-1765 contracte

---

1) *Polnoe Sobranie Zaconov Rossiiscoi Imperii,* 1740 (t. XI), 3 Noemvrie, No. 8285.

2) M. V. Serghievschi, *op. cit.,* pag. 36.

3) E. Hurmuzaki, *Documente,* vol. XIX, 1, pag. 169, 191, şi I. Nistor, *op. cit.,* pag. 14—15.

4) P. Miliucov, *Ocerchi iz istorii russcoi culturî,* ciast I, S.-Petersb., 1909, pag. 54—67; S. Soloviev, *op. cit.,* vol. I, pag. 380—381, 733—739, 802—803, 1076 ş. a.; D. Bagalei, *Colonizația Novorossiiscago craia i pervâe şaghi ego po puti culturî. „Kievscaia Starina"*, 1889, No 5, 6 şi 7; D. Bagalei, *Ocerchi po istorii colonizații i bâta stepnoi acraini Moscovscago qousudarstiva,* Moscva 1877. *Materialî dlia istorii colonizații,* Harcov, 1886—1890 şi *Istoria Slobodscoi Ucrainî,* 1918; A. Scalcovschi, *op. cit.,* în anexă la primul volum graınota împărătesei, dată generalului Horvat în ziua de 11 Jan. 1752.

ale statului rusesc cu trei companii de concesionari, dirijate de Precourt, Pitet et Derois şi baronul Canot de Beauregard, toţi aventurieri; 1779—preluarea operei de colonizare pe seama statului; 1770—colonizarea guberniilor Ecaterinoslavscaya şi Tavricescaia, iar după 1783 şi a Crimeei.

Ucazurile împărăteşti din 1763 şi 1764, prin care se anunţă o eră nouă de colonizare, conţâneau multe privelegii pentru colonişti[1]). Transportul lor se lua pe seama statului. Li se dădea 60 desiatine de pământ de familie şi li se punea le dispoziţie o locuinţă, pe care nu o plăteau timp de 6 luni. Ei puteau să capete credite fără procente pe timp de 10 ani, nu făceu serviciul militar, îşi păstrau dreptul la exerciţiul liber al cultului şi dreptul de a fi judecaţi după legile lor.

In 1770-1780 mulţi boieri români şi funcţionari, pentru serviciile aduse Rusiei au fost improprietăriţi în gubernia Herson pe ambele maluri ale Bugului[2]).

O serie de importante măsuri de colonizare au fost proectate mai ales după pacea dela Iaşi 1792[3]). Impărăteasa Ecaterina prin ucazul său din 27 lanuarie 1692 dispunea ca regiunea anexată să fie colonizată cât mai curând posibil. Pentru aceasta pământul liber se împărţea în Slobozii de stat şi Slobozii particulare boiereşti. Trebuiau să fie împroprietăriţi, atât boierii moldoveni, ce doreau să treacă în supuşenia rusă, cât şi volintirii din armata rusească. Cinzeci şase boieri moldoveni, între care Rosetti, Cantacuzino, Catargiu, Sturdza, Cananău, Nicoriţa, Săcară, Măcărăscu, Filodor, Balş au primit aceste loturi şi fireşte au căutat să atragă pe ele ţarani din Moldova, de care aveau nevoie.

Loturile dela 1.500 şi până la 24.000 de desiatine au cuprins o suprafaţă considerabilă de 377.445 de desiatine.

Aceste măsuri izvorau dintr'un plan mai vast. Despre caracterul lui aflăm din corespondenţa ambasadorului Prusiei

---

1) D. P. Miller, *Zaselenie Novorissiiscago craia i Potemkin*, Harcov 1895, pag. 44-45.

2) A. A Scalcovschii, *Românschia doblesti* (o broşură, ostilă Românilor), Odessa, 1897, pag. 10.

3) *Zapischi Imperatoscago Odesscago Obşestva istorii i drevnostei* vol. II., pag. 770, vol. IX, pag. 319 ş. u.

din Constantinopol care, la 7 Iunie 1792, raporta la Berlin că „locuitorii Moldovei părăsesc ţara în mase mari. Ei sunt încurajaţi de guvern să se aşeze dincolo de Nistru. Toată regiunea între acest fluviu şi Bug urmează să fie ridicată la rangul de principat, purtând numele de Moldova Nouă. Se vorbea şi de numirea fostului principe al Moldovei, Alexandru Mavrocordat, în scaunul noului principat“ [1]).

Era aceasta o ideie a lui Panin, născută în analogie cu „Sârbia Noua“ cu scopul creerii la hotarul Moldovei a unui punct de atracţie pentru populaţia ei, dar ţintea şi mai departe, fiind o continuare a planului de cucerire a principatelor române de către Ruşi.

Măsurile proiectate de guvernul rusesc nu au putut să fie realizate pe deplin.

Istoricul rus P. Miliucov precizează că „colonizarea de către Ruşi a guberniei Tavricescaia (Crimeia), precum şi a regiunei de lângă Marea Neagră, obţinute conform păcii dela Iaşi (1792), se face *abia în secolul al XIX-lea*“ [2]).

Dela acest autor împrumutăm şi harta colonizării Rusiei de Sud, pentru ca să demonstrăm că, în ciuda tuturor vicisitudinelor istorice, Românii s'au păstrat în sudul Rusiei atât între Nistru şi Bug, cât şi între Bug şi Nipru, în mase compacte [3]).

Din harta aceasta se vede deasemenea că colonizarea rusă a regiunei Podoliei până la actualele aşezări române s'a făcut în trei etape: primele două cuprind Nordul teritoriului şi se referă la timpul până la jumătatea secolului al XVII-le. Partea mijlocie a fost colonizată dela jumătatea secolului al XVII-lea până la jumătatea secolului al XVIII-lea, deci această colonizare este relativ recentă.

---

1) N. Iorga, *Acte şi fragmente*, Buc., 1896, vol. II, pag. 339-341.

2) P. Miliucov, *op. cit*, pag. 64–65.

3) Harta e întocmită pe bază de cercetări ale istoricilor ucraineni, deci nu încape îndoială că vreo tendinţă oarecare lipseşte cu desăvârşire. Cu această hartă se aseamănă şi harta lui *Filotovici*, publicată în 1911 (reprodusă în ziarul „Universul“ No. 201 din 28 Iunie 1941). Mici deosebiri provin din cauza schimbărilor survenite într'un interval de câteva decenii, care despart ambele cercetări.

8. Colonizarea Sudului transnistrian

Românii erau mult timp singurii aborigeni ai Sudului teritoriului nistro-bujan. Numai Tătarii concurau cu ei, dar din cauza temperamentului tătăresc prea mobil, ei nu se aşezau statornic pe acest pământ.

Românii sunt stabiliţi pe ambele părţi ale hotarului, care despărţea pe Tatari de Polonezi (râurile Codâma şi Iagorlâc), ceeace dovedeşte abilitatea românească. Când era prost la Polonezi, ei puteau să refugieze la fraţii lor de sub supunerea tătărească, şi invers, când începea să fie rău sub Tătari, ei se refugiau la conaţionalii lor de sub supunere polonezĕ.

Românii au luat parte considerabilă la crearea oraşului Odesa la Marea Neagră.

Noi ştim că Hadjibei în sec. al XVIII-lea era un simplu sat tătăresc. Cu toate acestea în el era o populaţie moldovească: mahalaua oraşului „Moldovanca" exista înainte de cucerirea lui Hadjibei de către Ruşi [1]).

Se cunoaşte deasemenea din istorie că cetatea, pe care o atacau apoi Ruşii, era construită de Valahi. Tâlmaciu militar Constantin Ivanov, trimis de Cozaci la Tatari în 1764, întorcându-se cu scrisori de răspuns raportează că „în direcţia spre Belgorod (Ak-kerman) la o depărtare de 60 verste de Oceacov, la mare, se construeşte o cetate, care este denumită Eni-Dunia, adică Lumea Nouă. Inainte era acolo un sat şi se numea Kudjabei (Cocibei, Hadji-bei). Această cetate a început să fie construită începând din primĕvara a acestui an *şi o fac Valahii*, pentru care aduc piatra din stepă, dela râuri şi din împrejurimi" [2]).

In 1769 împrejurimile lui Hadjibei au fost distruse şi în 1774 el a fost luat de Ruşi.

Oraşul Odesa este întemeiat pe locul satului tătaro-turcesc Hadjibei abia în 1794, datorită stăruinţelor general-maiorului De-Ribas. Opera lui a fost apoi continuată de un emigrant

---

1) A. Marchevici, *Gorod Cacibei ili Gadjibei*, Odessa, 1894, pag. 40.

2) A. Scalcovschii, *Admiral de-Ribaz i zavoevanie Hadjibeia*, Odessa, 1889, pag. 12—13.

francez ducele Richelieu, iar în 1815 i-a urmat contele Langeron [1]).

Apreciind „situaţia bună a localităţii Hadjibei şi foloasele legate de ea", manifestul împărătesc din 27 Maiu 1794, dat pe numele contelui Zubov, guvernator general al Tavriei (Crimeei), dispunea ca această localitate să fie transformală într'un port militar şi comercial. De Ribas a fost numit „constructor" al oraşuiui („gradostroitel").

Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni a oficiat serviciul divin la solemnitatea înfiinţării oraşului şi a pus primele pietre ale viitoarelor biserici. Apoi, conform hotărârii Academiei de ştiinţe din Petersburg, Hadjibei a fost denumit Odesa.

In acelaşi timp şi localitatea turcească Adjider, unde se construia o cetate, a fost numită Ovidiopol.

Primul şef al oraşului „Hadjibei-Odesa („gradonacialnic") a fost numit secund-maior Grigorie Kiriacov, iar şeful vămii premier maior Mihail Kiriacov, despre a cărui activitate un istoric al Odesei face cele mai frumoase aprecieri, afirmând că „Odesa îşi datoreşte existenţa numai râvnei şi activităţii fără preget a acestui om" [2]).

Oraşul Odesa a atras din împrejurimi o populaţie numeroasă. In anul 1795 acest oraş număra 2.349 suflete fără armată, marinari şi funcţionari [3]). Populaţia prezenta un amestec de diferite naţionalităţi, dar desigur o mare parte din ea era formată din Moldoveni. Majoritatea acelor, care au primit

---

1) Odessa. 1794—1894. *(Publicaţia Municipiului cu ocazia centenarului).* Odessa, 1895, introducere şi pag. 788—789: *Bumagi Langerona i Rişelie. „Jurnal Ministerstva Narodnago Prosveşceniia"*, 1885, Nr. 3, pag. 76—77, 1886, Nr. 5, pag 5 ş. u.; A. Scaleovschi, *Pervoé 30 letie g. Odessî.* Odessa, 1837. A. Scalcovschi, *Admiral de Ribas i zavoevanie g. Hadjibeia.* Odesa, 1889 F. Brun, *Sudiba mestnosti zanimaemoi Odessoi, „Cernomorie"*, ciast I, Odessa, 1879. V. A. Iacovlev, *C istorii zaselenia Hadjibeia*, 1789—1795, Odessa, 1889. C. Smolianinov *Istoria goroda Odessî*, Odessa, 1853; A. Marchevici, *op. cit.*; Crusaz-Crétet, *Le Duc de Richelieu en Russie et en France*, Paris, 1897.

2) A. Scalcovschi, *Hronologocescoe Obozrenie Novorossiiscago craia*, vol. I, pag. 227 şi 241. E foarte probbabil că aceşti Kiriacov au fost Românii Kiriak! De studiat: *Iz bumag M. M. Chiriacova*, Odessa, 1915.

3) *Ibidem*, pag. 247.

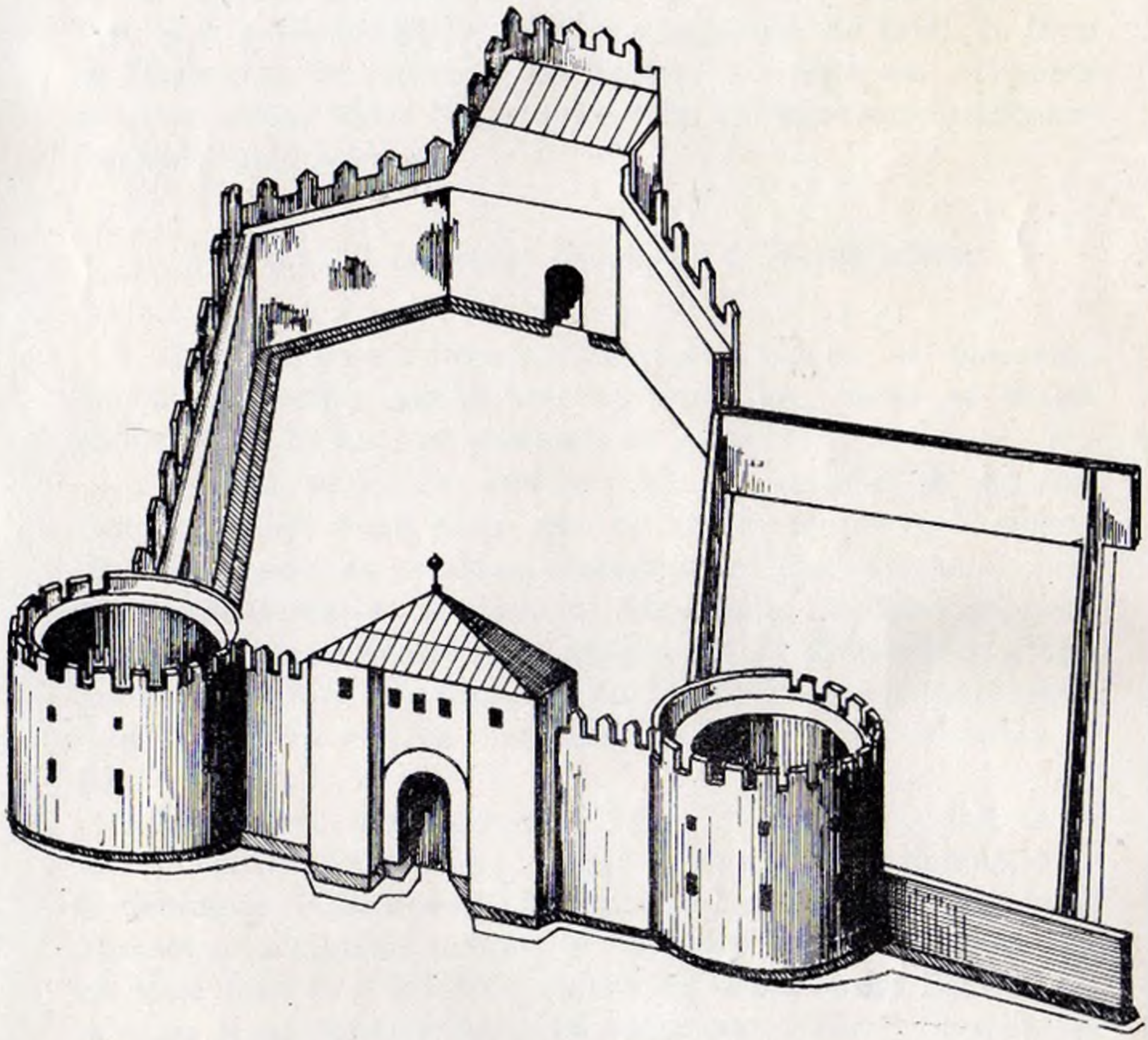

Cetatea Hadjibei (Odesa) „construită de Valahi"

în oraş loturi pentru case, cu excepţia ofiţerilor şi funcţionarilor, era nerusă[1]). Un lot pentru construcţii a primit principele Ioan Cantacuzino[2]).

Se poate afirma că colonizarea Sudului teritoriului nistrobujan, inclusiv oraşul Odesa, se face concomitent cu colonizarea Sudului Basarabiei, curăţat de Turci şi Tătari. Deci avem şi o coincidenţă de timp şi o analogie de fond. In timp ce Basarabia, în partea ei de Sud, se coloniza cu elemente alogene, malul Mării Negre între Bug şi Nistru era deschis colonizării moldoveneşti.

9. Românii în vieaţa Odesei şi a Transnistriei.

Desvoltarea ulterioară a oraşului Odesa se datoreşte mai ales Grecilor bogaţi, care au venit din Grecia să se instaleze aici. Ei au fost protejaţi de guvern[3])

Dar din punct de vedere cultural se pare că cea mai mare influenţă după Ruşi, care îşi găseau sprijin în Universitatea rusească, au produs-o Românii. Un capitol aparte prezintă activitatea la Odesa a lui Alexandru Sturdza, fiul boerului moldovean şi primului guvernator al Basarabiei, după anexarea ei de către Ruşi, Scarlat Sturdza. Alexandru Sturdza este un filosof religios, gânditor politic, istoric, arheolog şi poet.

După cum îl zugrăveşte Vighel în memoriile sale el a fost un mare patriot român, visând unirea tuturor Românilor[4]), în decada a treia a secolului trecut el a luat parte la organizarea principatelor române şi mai târziu păstra legătura sa cu Ieşii, fiind în 1843-1847 curator al seminarului din Socola, precum şi un intermediar între episcopul Filaret Scriban şi Sfântul Sinod rus.

---

1) V. A. Iacovlev, *op. cit.*, pag. 33.

2) *Ibidem*, pag. 19.

3) S. Tatişcev, *Vneşneaia politica imp. Nicolaiia I*, S.-Petersburg, 1897, pag. 233-234.

4) A. Boldur, *Istoria Basarabiei*, vol III, v. şi biografia lui în *„Ruschii biograficeschii slovari“* sub îngrijirea lui A. A. Polovţev, S.-Petersburg, 1909, pag. 602-606.

La Odesa el a fost unul din iniţiatorii „Societăţii de istorie şi antichităţi", care a scos la iveală o serie întreagă de „Insemnări". Tot el a ţinut şi cuvântul de deschidere a acestei societăţi, în ziua de 25 Aprilie 1839.

Impreună cu sora sa Ruxanda Sturdza-Edling ei au organizat la Odesa o mânăstire de călugăriţe a Sfinţilor Arhangheli, precum şi o societate de binefacere (obscina surorilor de caritate).

In 1837 el a luat parte la combaterea ciumei şi timp de 12 ani a stat în fruntea „societăţii de Agricultură a Rusiei de Sud" (în calitate de vice-preşedinte). O bună parte din lucrările sale Sturdza le-a publicat la Odesa. Din „Amintirele" lui Sturdza se vede cât de întinse şi frumoase legături avea el cu cele mai reprezentative figuri ale societăţii ruseşti ca principele Sahmatov, principele A. N. Goliţân, M. N. Magniţchi, istoricul N. M. Karamzin, I. N. Inzov, scriitorii V. A. Jucovschi, N. V. Gogol, ministrul de externe I. Capodistria şi mulţi alţii.

Cu toată activitatea sa prodigioasă culturală la Odesa, el nu uita Basarabia, unde stătea uneori la moşia din com. Manzâr, jud. Tighina. Dar nu uita şi locurile natale ale Moldovei în general. Vorbind odată în descrierea unei călătorii ale sale despre Chişinău, el adaugă: „Acest colţişor al pământului meu natal este numai un exemplu al frumuseţelor şi bogăţiilor Moldovei, Pentru a le cunoaşte mai bine şi a simţi farmecul lor trebuesc vizitate mânăstirile văii orheene sau, şi mai bine, să fie trecut Nistrul şi Prutul, pentru a vedea munţii Neamţului şi Pietrei, conexiunea Bistriţei şi Siretului, cu un cuvânt ne aflam pe meleaguri slăvite de Ştefan cel Mare prin actele lui de vitejie"[1]).

Alături de Sturdza lua parte la societatea de istorie şi antichităţi, un alt Român, cunoscutul numismat şi arheolog Blaramberg[2]).

Au avut legătură cu Odesa şi societatea de Istorie cava-

---

1) A. Sturdza, *Zapisnaia cnijca puteşestvennica protiv voli*, Noemvrie 1846, extras din „Moscviteonin", 1847, N. 1, pag. 4.

2) E cunoscută lucrarea lui „*Opisanie drevnih medalii Olvii ili Olviopolia*", Moscova, 1828.

lerul Costache Stamati, căruia se datoreşte o „Privire asupra ambelor Dacii a lui Traian şi Aurelian", precum şi fiul său C. Stamati Ciurea, care în 1850 a publicat în „Însemnările" acestei societăţi lucrarea sa „Despre Basarabia şi cetăţile ei vechi" şi s'a dinstins ca scritor, autor de drame, comedii, nuvele, fabule publicate la Odesa, o parte la Chişinău[2]). Activitatea sa literarară el o desfăşura paralel cu serviciul la cancelaria Guvernatorului general al Novorosiei şi Basarabiei.

Tot la Odesa activa, pe tărâmul literar şi Moldoveanul basarabean Alexis Nacco cu soţia sa Olga Nacco, şi ea era scriitoare[2]), o serie de articole în ziarele din Odesa „Novorossiischii Telegraf" şi „Odesschii Listoc" împotriva hegemoniei Krupenschestilor în judeţul Tighina a publicat prinţul Constantin Moruzi[3]). Deasemenea a publicat în 1905 în ziarul „Odesschia Novosti" un articol „cu privire la limba maternă în şcoală" sub semnătura E. Gorici d. Ioan Pelivan[4]). Foarte mulţi Români din Basarabia au făcut studii la universitatea din Odessa, la care gravita culturaliceşte Basarabia ca la o Universitate din regiunea de Sud a Rusiei, şi apoi o bună parte din ei au rămas la Odessa.

Dacă trecutul Odesei va fi studiat din punct de vedere al aportului românesc la vieaţa ei culturală mai amănunţit, acest studiu cu siguranţă ne va deschide o pagină nouă inedită în istoria regiunii de Sud, scoţând în relief, cât de însemnată a fost aici influenţa elementului etnic românesc.

10. Transnistria în preajma revoluţiei din 1917 şi sub bolşevici

Cu puţin înainte de revoluţia rusească din 1917, Transnistria a devenit un centru al puternicei mişcări religioase

---

1) Gh. Bezviconâi, *Cavalerul Costache Stamati şi contemporanii săi*, Iaşi. 1942

2) Pan Halippa, *Moldovenii din Odessa*. Conferinţă rostită la „Cercul cultural românesc din Odesa", în ziua de 14 Iunie 1942. Rev. „*Vieaţa Basarabiei*". 1942, N. 7, pag. 7-8.

3) Gh. Bezviconâi. *Prinţul Constantin Moruzi*, Iaşi, 1942.

4) Pan Halippa, *Ibidem*, pag. 9.

mistice (1909—1917), legată de numele călugărului moldovean din Balta, Inochentie. La mişcare a aderat şi Basarabia.

Inochentie predica sfârşitul lumii, nevoia pocăinţei şi a organizării unui trai nou, aici pe pământ. Inochentie se socotea predestinat a primi pe Christos, pe care „preoţii l-au călcat în picioare". A început un adevărat pelerinaj al Moldovenilor din toate părţile la Balta. Adepţii lui trebuiau să ducă un trai „în obşte" în asemănare cu viaţa primilor creştini [1]).

Această mişcare era în fond un protest al Moldovenilor împotriva rusificării bisericei. Nimic nu-i putea opri să urmeze pe păstorul lor iubit. Guvernul rus şi biserica oficială rusă au început să persecute pe capul mişcării, trimiţându-l în sfârşit în mânăstirea Goloveţ de pe Marea Albă. La sfârşitul anului 1917 Inochentie a murit.

Mişcarea dela Balta a sguduit până la temelie biserica oficială din Basarabia şi Transnistria şi a demonstrat la ce poate duce lipsa de cultură naţională, nesocotirea şi nerespectarea limbii, pe care o vorbeşte poporul în aceste provincii.

Cu izbucnirea revoluţiei din 1917, Transnistria a fost cuprinsă de dorinţa unei reînnoiri a vieţii, revendicând întrebuinţarea limbii în şcoală şi administraţie, înfiinţarea caselor de cetire pentru popor, înfiinţarea unei Universităţi moldoveneşti, etc.

Totodată s'a pus la ordinea zilei şi problema unirii Transnistriei cu Basarabia. Ţăranii delegaţii insistau asupra acestei chestiuni, deoarece „aşa le-au poruncit satele". Numai dintr'un motiv de oportunitate această chestiune a fost amânată „până la o adunare naţională a satelor moldoveneşti din guberniile Hersonului şi a Podoliei" [2]).

O mişcare puternică moldovenească s'a produs şi la Odesa, unde la 18 Aprilie (1 Maiu st. nou) s'a ţinut un con-

---

1) N. Popovschi, *Mişcarea dela Balta*, Chişinău, 1925 şi *Istoria bisericii din Basarabia*, Chişinău, 1931, pag. 441—456 şi 465—468. Comp. şi A. Boldur, *Contribuţiuni la studiul istoriei Românilor*, vol. III. *Sub dominaţiunea rusească (1812—1918)*, Chişinău, 1940, pag. 194—195.

2) O. Ghibu, *Deşteptarea Moldovenilor de peste Nistru*, Chişinău, 1918, pag. 73—74.

gres moldovenesc militar, de fapt un mare meeting, care a contribuit mult le desvoltarea ulterioară a mişcării naţionale în Basarabia. Congresul s'a ţinut sub preşedinţia lui F. Cateli ajutat de d. P. Halippa, d. I. Pelivan, împuternicitul cercului moldovenesc dela Bolgrad şi I. Păscăluţă.

Ajungând sub puterea sovietelor, Moldovenii transnistrien se adresau instituţiilor sovietice cu aceleaşi cereri de cultură naţională, pe care ei le-au formulat la începutul revoluţiei. Imprejurările nu le-au permis să obţină imediat acest rezultat.

Dar la 11 Octomvrie 1924, când satisfacerea năzuinţelor moldoveneşti a coincis cu directivele politicei comuniste faţă de Români, cu intenţia ei de a crea o iridentă sovietică pentru a atrage pe Basarabeni, guvernul sovietic a lut hotărîrea de a înfiinţa o „republică sovietică moldovenească autonomă" în cuprinsul Ucrainei sovietice. Cuvântul „autonom" înseamnă că această republică era privită ca o provincie a parle în cuprinsul Ucrainei.

Ucrainenii comunişti s'au opus din răsputeri eliberării Moldovenilor de sub conducerea ucraineană [1]). Ei nu au putut împiedica înfiinţarea republicei, în schimb însă ei, au izbutit să nu se dea prea mare desvoltare chestiunii moldoveneşti.

Republica autonomă nu a cuprins graniţele etnice şi istorice ale aşezării Moldovenilor, ci numai o parte din ele.

Cât de redusă este de fapt această republică în comparaţie cu aşezările reale moldoveneşti, se vede chiar din unele cercetări sovietice, care arată sate moldoveneşti în afară de teritoriul acestei republicî: dealungul Bugului pe ambele lui maluri, pe linia dintre Olviopol şi Elizavetgrad, în jurul oraşului Novomirgorod, în olatul Oceacovului şi chiar în fostul palatinat polonez Braclaw (18 sate cu o populaţie curat moldovenească) [2]).

In afară de aceasta, dela arhiepiscopul Gavril Bănulescu-Bodoni, care a păstorit un timp şi pe Transnistrienii moldoveni,

---

1) N. P. Smochină, *Republica moldovenească a Sovietelor*, pag. 14. (Seria *„Cunoştinţi folositoare"*).

2) M. V. Sergievski, *Moldova. Materialuri statistice*, Balta, 1928. apud Ion I. Nistor, *op. cit.*, pag. 3—4.

s'a păstrat o listă de localităţi cu populaţie românească. In acesta listă din 43 sate româneşti, 20 sate nu sunt pomenite în cercetările de mai sus[1]).

Astfel foarte multe aşezări moldoveneşti au rămas în afară de hotarele republicei Ucrainienii bolşevici se temeau probabil, că dând statului moldovenesc o întindere mai mare, Odesa ar fi căzut în sfera de influenţă moldovenească şi eventual în sfera de influenţă a statului român. Deci scopul, pentru care a fost creată această republică, nu ar fi fost atins. Ştiau ei, poate deasemenea că în timpul războiului mondial din 1914-1918, Odesa a fost promisă României de Puterile Centrale[2]).

Care este numărul populaţiei acestei republici, nu se ştie deoarece datele statistice sovietice la a căror întocmire prezidau criterii politice nu merită nicio încredere. Recensământul din 1926 ne dă cifra de 572.339 suflete a populaţiei republicei în general, din care Ucrainenii ar fi de 48,5%, Moldovenii de 30,1% Ruşii de 8,5%, Evreii de 8,5% şi restul s'ar repartiza între Nemţi, Bulgari, Polonezi, Ţigani, Cehi ş. a.[3]).

Un cetăţean al acestei republici, comunist basarabean, evreul, Dembo, care cunoscând starea acestei republici denaturează mai puţin realitatea decât instituţiile sovietice, ne dă o cifră a Moldovenilor, mai apropiată de această realitate, anume 60%[4]). Deci dacă e adevărat că cifra totală a populaţiei republicei este 572.339 suflete, cifra Românilor s'ar fixa la 344 mii de suflete.

De fapt, însă pentru ca să ne apropiem de realitate,

---

1) I. I. Nistor, *op. cit.*, pag. 4. Legătura bisericească între Basarabia şi Transnistria a continuat până la 1837. In acest an s'a înfiinţat o arhiepiscopie a Odesei şi Hersonului. Teritoriul populat de Moldoveni, a intrat sub ascultarea acestei arhiepiscopii.

2) Austria promitea României în 1914, în schimbul ajutorului armat, „toată Basarabia cu Odesa". *Documents diplomatique secrets russes, 1914-1917. D'apres les archives du Ministère dês Affaires étrangères à Petrograd,* Paris, 1928, pag. 178.

3) Calculul numărului populaţiei la N. P Smochină, *Les Moldaves de Russie Sovietique, Rev.* „*Moldova Nouă*", 1935, N. 1, pag. 72 ş. u. şi I. Nistor, *Românii transnistrieni,* „*Codrul Cosmiuului*", 1925, 1.

4) V. Dembo, *Sovietscaia Mol'avilia i problema Bessarabii,* Moscva 1925, pag. 11.

cifra aceasta trebue să fie mărită şi mai mult cu o răsturnare completă a tendinţei politice sovietico-ucrainene.

Mai e de menţionat că şi eticheta moldovenească a acestei repubiici nu corespunde cu adevărul politic: republica a fost condusă de Evrei şi Ucraineni, iar elementul autohton moldovenesc a fost supus persecuţiilor sistematice, distrus materialiceşte şi într'un număr considerabil expulsat în Siberia.

Cu toate neajunsurile hotărîrii sovietice de a creea o republică moldovenească, redusă în comparaţie cu hotarele etnice moldoveneşti, cu toată falşitatea sovietică ce se ascundea în structura şi conducerea acestei republici, ea are o deosebită importanţă,. deoarece conţine o recunoaştere oficială sovietică şi ucraineană a drepturilor româneşti asupra teritoriului acestei republici.

Datorită aşezării Românilor şi a altor elemente etnice, populaţia ucraineană este în Transnistria foarte rară. In oraşele republicei autonome moldoveneşti, procentul acestei populaţii nu se ridică peste 18,4%. Şi în general proporţia Ucrainenilor scade cât ne apropiem de mare, ceea ce se poate constata din harta ucraineană a densităţii populaţiei ucrainene, din deficitele răspândirii ei[1]).

Concluzii generale.

Ce ne învaţă istoria teritoriului nistro-bujan?

Am constatat că timp de câteva secole au stat aici strămoşii Românilor Geto-Dacii, care un secol şi jumate au fost şi stăpâni politici peste aceste meleaguri transnistriene.

După ce prin acest teritoriu, ca printr'un coridor, au trecut hoardele năvălitorilor barbari şi se părea că nu va mai rămâne sub călcâiul lor greu nici urmă de viaţă geto-dacă, romanizată, Geto-Dacii reînviază sub numele de Bolohoveni. Ei au avut o ţară a lor proprie şi făceau o politică externă cu totul independentă de principatele ruse.

---

1) Informaţii în revista „*Transnistria*“ de sub direcţia d-lui I. Zaftur, Cluj, 1935; V. Kubikovici, *Atlas Ucrainî i sumejnâh craiv*, Lviv, 1937.

Apoi în curs de câteva secole vedem domnind în Transnistria pe Lituanieni, Tatari, Polonezi, Turci. Ei nu pot stabili aici o civilizaţie durabilă. Ordinea socială, întrodusă de ei, nu e viabilă. Religia ortodoxă nu este respectată. Populaţia se răscoală şi chiar când tace, este în fierbere. Protestează mai ales ţăranii care nu se pot împăca cu realitatea politică, socială şi religioasă. Ei îşi creează conducători împrovizaţi, care îi conduc când cu reuşită, când cu eşec. Dar înfrângerile nu-i descurajează. Urmează valuri noi de resurecţie.

Cine sunt conducătorii rebelilor ? Mulţi din ei sunt Români. Documentele istorice ne-au păstrat numele lor românesc. Alţii, chiar dacă nu sunt Români, au în subordinele lor regimente de Valahi anonimi, care apără acest colţ al pământului, unde locuiesc.

Sunt Români şi stau în fruntea unităţilor militare române : loan Potcoavă (1577), Raicea Grigore Dumitraşcu (1665), şeful Moghilă (1685), polcovnicul Abazin (1690), conducătorii Palladie, Rângaş ş. a. (1702), şeful oraşului Iampol Gheorghiţă (1702), polcovnicul Sava Volosin şi Grigorie Ivanenco (1709), Vârlan (1733), ş. a.

Conduc pe Români : Nestac (1392), Teodor Korybut Nesvicki (1432), polcovnicul nistrian Bogun şi voevodul de Braclaw (1654), polcovnicul de Movilău Constantin, Semeon Pavlii (1690), ş. a.

Din moment ce avem Moldoveni rebeli, cete de Moldoveni şi conducători ai lor, înseamnă că prin aceste locuri exista şi o populaţie moldovenească numeroasă.

Intr'adevăr istoria ne confirmă o colonizare intensă românească a acestui teritoriu. Ea se face în câteva rânduri, în conformitate cu evenimentele istorice.

Primul val de colonişti vine aci în secolul al XIII-lea şi al XIV-lea : din Nordul Bugului sudic se cobora spre sud Bolohovenii. Ei se aşează dealungul Nistrului şi Bugului, şi dincolo de Bug, atingând pe alocuri malul Niprului.

Al doilea val de colonizare de mai mică tensiune are loc în prima jumătate a secolului al XV-lea, în timpul dominaţiunei lituaniene. Principii lituanieni fiind prieteni ai Mol-

dovei şi având nevoie de oameni de muncă şi apărători ai pământului, priveau cu simpatie aşezarea Românilor în Podolia. In 1482—1550, din cauza pustiirei tătăreşti, Românii trec şi peste Bug, aşezându-se acolo în mase compacte.

Al treilea val de colonizare îl formează refugiaţii rebeli din Moldova, foarte numeroşi în a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

Pentru al patrulea val, foarte puternic, s'a deschis posibilitatea cu supunerea Ucrainei poloneze Turcilor. Timp de 27 ani (1672—1699) teritoriul dintre Bug şi Nistru până la Mare a fost deschis unei colonizări intense. O atracţie spre un pământ nou mai ales s'a accentuat în timpul hătmăniei lui Gheorghe Duca (1681—1683), Moldovenii trec şi dincolo de Bug.

A cincea oară vin coloniştii din Moldova în timpul evenimentelor din 1709—1711. După 1711 Moldovenii, alături de cealaltă populaţie, sunt duşi forţat dincolo de Bug, spre a întemeia acolo colonii noi. Cu toate acestea, o bună parte a populaţiei moldovenéşti a rămas în Transnistria, deoarece în anii răsmeriţei din Polonia (1733) aflăm despre formaţiuni valahe în Podolia.

La aşezarea Românilor în Transnistria au contribuit, în sfârşit, în mare măsură şi guvernele ruse, prin politica lor de colonizare, din secolul al XVIII-lea şi al XIX-lea.

Nu mai vorbim de valuri de colonizare mai mici, pentru care Nistrul nu forma o piedică şi care şi ele au contribuit la aşezarea Românilor la Est de Nistru.

Toate aceste valuri de colonizare, pornite când din instinct, din dorinţa unui popor sprinten de a-şi găsi cele mai bune condiţiuni pentru muncă, când din motive politice, când în sfârşit ca o urmare a măsurilor guvernamentale, au avut ca rezultat răspândirea elementului etnic românesc şi aşezarea lui în mase compacte în Transnistria şi dincolo de Bug, în regiunea Niprului, şi într'un număr mai mic în guberniile ruse interne (Samara, Orenburg), în Crimeia, în Caucaz şi chiar în Siberia.

Unele regiuni din Transnistria şi între Bug şi Nipru sunt împânzite de sate româneşti.

Această răspândire are un caracter constant, aproape sistematic şi, cuprinzând mai multe secole, nu poate să fie comparată cu unele aşezări sporadice, întâmplătoare şi recente, ca timp, ale Ucrainenilor din Nordul Bucovinei şi Basarabia.

Aşezările româneşti în Transnistria prezintă o adevărată expansiune etnică de secole şi ne impun respect.